

Gnomički aorist u grčkom i hrvatskom jeziku.

Čitao u sjednici filologičko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije
znanosti i umjetnosti dne 26. ožujka 1892.

DR. AVGUST MUSIĆ.

1. Gnomički zove se grčki aorist ne samo onda, kad dolazi u poslovicama (gnomama), n. pr.

ὅς κε θεοῖσ' ἐπιπέθηται, μάλα τ' ἐκλυόν αὐτοῦ (A 218.), nego i u onakovim rečenicama, kakva je ova:

ἀλλά μοι αὐτῶ

ἔργον ἀέξουσιν μάκαρες θεοὶ ἢ ἐπιμύμνω

τῶν ἔφαγόν τ' ἐπιόν τε καὶ αἰδοίοισιν ἔδωκα (o 371

do 373.), pa u poredbama, n. pr.

ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέσση

οὔρεος ἐν βίσησσι, ὑπὸ τε τρόμος ἔλλαβε γαῖα,

ἄψ δ' ἀνεχώρησεν, ὄχρος τέ μιν εἶλε παρειάς,

ὡς αὔτις καθ' ὄμιλον ἔδν Τρώων ἀγερώχων

δείσας Ἀτρέος υἱὸν Ἀλέξανδρος θεοειδής. I' 33—37.

Tako je ovaj aorist prvi prozvaao Döderlein (Reden und Aufsätze, Th. 2, str. 316).

U svima ovim prilikama može se grčki aorist prevesti hrvatskim prezentom perfektivnoga glagola: Tko bogove sluša, rado ga *usliše*; to *pojedem* i *popijem* i vrijednim *dadem*; a onu poredbu prevodi g. Maretić ovako:

Ko što u planinskom dōlu kad zmiju

Opazi tkogod, natrag *odlèti*, u koljena njemu

Udari drhat i on *odhježi* blijed u licu itd.

Ali se u hrvatskom jeziku nalazi i aorist u istoj službi, na pr. Dva loša *izbiše* Miloša. Čudo pasa *ujedoše* vuka. Nesta vina, *nesta* razgovora, nesta blaga, *nesta* prijateļa (sve iz Vukovih Poslovica).

Osim grčkoga i hrvatskoga jezika čini se da ima gnomički aorist samo još u starom indijskom jeziku. Primjere navodi Delbrück u

Synt. Forschungen II. na ovim stranama: 32, 42, 61, 65, 67, 68, 70, 71, 73, 75, 80.

2. Najglavniju literaturu o grčkom gnomičkom aoristu naveo sam i ocijenio u svojoj raspravi: Imperfekta i aorist itd. (Izvjješće gimn. zagr. 1884.) str. 28—29. Odatle se vidi, da je *G. Hermann*, koji je gnomički aorist tako tumačio da „unum factum tamquam exemplum pro pluribus commemoratur“ (ad *Viger.* str. 913), pobio *E. Moller* u *Philologu* VIII, str. 113 i dalje, pa IX, str. 346 i dalje, i to tim, što je istakao ove momente: 1) gnomički se aorist (osobito u poredbama) izmjeñuje s prezentom, odakle se vidi, da ne znači prošlosti; 2) pozivanje na prošlost često je nemoguće; 3) u podložnim rečenicama, koje pripadaju glavnim rečenicama s gnomičkim aoristom, ne dolazi (kao onda, kad je u glavnoj rečenici prošlo vrijeme) optativ, nego konjunktiv s *žv*, odakle se opet vidi, da gnom. aorist ne znači prošlosti. — Na to se može kazati, da gnomički aorist istina ne znači prošlosti u onom smislu, kako je *G. Hermann* mislio, ali se ne može poreći, da aorist i tada, kad je gnomički, ostaje aorist t. j. „tempus praeteritum“; to dokazuje augment, kojemu *Moller* sasvim krivo pripisuje službu, da se nim indikativ razlikuje od ostalih oblika. Ovaj je posljedni moment prema *Molleru* istakao *Franke* u raspravi: Ueber den gnomischen Aorist der Griechen, koja je izašla u *Berichte der kön. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig, philologisch-historische Classe*, 1854. str. 63 i dalje, ali je pošao predaleko, što je *Hermannovo* tumačenje u opće nastojao da obrani. Iza *Mollera* i *Frankea* ostalo je dakle neriješeno pitanje: kako može gnomički aorist ne značiti prošlosti (u *Hermannovu* smislu) pa opet ostati „tempus praeteritum“?

Od novije literature treba ogledati, što misle *Delbrück* i *Brugmann*. *Delbrück* kaže u *Synt. Forsch.* IV, str. 108—9, da gnom. aorist naknađava prezent perfektivnih glagola, ali ne kaže, kako do toga dolazi. *Brugmann* kaže u § 160. svoje grčke gramatike: Auffallend und noch nicht befriedigend erklärt ist die scheinbar zeitlose Verwendung (sc. des Aoristes) in Gleichnissen und in Sentenzen — pa naslućuje, da je tomu uzrok injunktiv. Ali kako hrvatski jezik ne poznaje injunktiva, pa opet ima gnomički aorist, upotrebljavanu aorista u gnomičkom smislu ne će biti uzrok injunktiv.

Ja dakle mislim, da pitanje o grčkom gnomičkom aoristu još nije riješeno, a još mañe pitanje o hrvatskom gnomičkom aoristu,

o kojem se jedva što i pisalo, jer danas više ni mene ne zadovoljava ono, što sam u pomenutoj raspravi svojoj o tome onako mimogred napisao (str. 24 - 30); nema sumnje, da bi grčki gnomički aorist, kad bi ga valjalo onako tumačiti, kako sam ga ja ondje tumačio, morao uza se imati žv, a hrvatski prijeći u kondicional. Među tim pošlo mi je za rukom, te sam našao bolje tumačenje, kojemu mislim da se, bar u jezgri, ne će moći zabaviti. Ovo tumačenje rad sam ovdje izložiti.

Osvrtat ću se u opće samo na grčki i na hrvatski jezik. Grčke ću primjere vaditi ponajviše iz Homera, a hrvatske (srpske) iz Vukovih narodnih umotvorina.

3. Gnomički se aorist upotrebljava u rečenicama, koje Paul (Principien d. Sprachgeschichte, str. 103) *apstraktnima* zove. Prije svega valja nam dakle ogledati narav apstraktnih rečenica. Apstraktne rečenice mogu se označiti kao rečenice, kojih se radnja vrši u apstraktno vrijeme. A apstraktno zovem u duhu Paulove terminologije (isp. o. c. str. 66 i dalje, pa 103) ono vrijeme, koje nije nešto posve određeno vrijeme (konkretno vrijeme), nego samo vrsta vremena. Tako je n. pr. vrijeme ,danas u jutru' konkretno, a vrijeme ,u jutru' apstraktno vrijeme. I konkretno i apstraktno vrijeme može se kazati i čitavom (podložnom) rečenicom. Tako je n. pr. u rečenici: Kad sam svršio svoj posao, šetao sam se¹ — podložnom rečenicom ,kad sam svršio svoj posao' kazano konkretno vrijeme; a u rečenici: Kad svršim svoj posao, šecam se — kazano je podložnom rečenicom ,kad svršim svoj posao' apstraktno vrijeme. I vrijeme, koje se ne kaže izrijekom, može biti konkretno ili apstraktno. Konkretno je onda, ako situacija, kontekst itd. pokazuje, da se radnja glagolska vrši u nešto posve određeno vrijeme, inače je apstraktno, te se misli, da se radnja glagolska vrši u vrijeme, u koje se u opće vršiti može. Pouzdan znak, da je u nekoj rečenici vrijeme, koje nije izrijekom kazano, apstraktno, nalazi se u tom, ako je subjekat apstraktan (isp. Paula o. c. 103.). Tako je n. pr. u rečenici: Učenik se uči — subjekat ,učenik' apstraktan, ako se ne misli neki određeni učenik, nego čitava vrsta ljudi, kojima to ime pripada, pa je i vrijeme, u koje se radnja glagolska vrši, apstraktno, te se misli, da se vrši u vrijeme, u koje se u opće vršiti

¹ Navodim samo hrv. primjere, jer se radi samo o tom, da nešto razjasnim; a što vrijedi za hrvatski jezik, to vrijedi i za grčki i za svaki drugi indoevropski jezik.

može. Dakako da vrijeme, u koje se radnja glagolska vrši, može biti apstraktno i onda, kad je subjekat konkretan. Tako n. pr. i onda, kad se misli na nekoga određenoga učenika, vrijeme, u koje se vrši radnja glagolska u rečenici: Učenik se uči — može biti apstraktno. Ali prvo: kod konkretnoga subjekta vrijeme, u koje se radnja glagolska vrši, nije svagda apstraktno, a kod apstraktnoga svagda je apstraktno; a drugo: kod konkretnoga subjekta vaļa da se iz situacije, konteksta itd. razumije, je li vrijeme, u koje se glagolska radnja vrši, konkretno ili apstraktno, a kod apstraktnoga već se eo ipso razumije, da je to vrijeme apstraktno.

Iz pojma konkretnoga i apstraktnoga vremena slijedi, da se konkretno vrijeme nalazi samo jedan put, a apstraktno neodređeno mnogo puta. Tako se konkretno vrijeme ‚danas u jutru‘ nalazi samo jedan put, a apstraktno vrijeme ‚u jutru‘ nalazi se toliko puta, koliko ima jutara, dakle neodređeno mnogo puta. A otuda slijedi, da se i radnja, koja se vrši u apstraktno vrijeme, vrši neodređeno mnogo puta. A za radnju, koja se vrši neodređeno mnogo puta, ne može se kazati, ni da se vrši (samo) u sadašnjosti, ni (samo) u prošlosti, ni (samo) u budućnosti, jer se de facto vrši i u sadašnjosti i u prošlosti i u budućnosti. Radnja pak, za koju se ne može kazati, ni da je sadašnja, ni prošla, ni buduća, upravo je bezvremenska. Radnja glagolska u apstraktnim rečenicama dakle je bezvremenska.

A sada se pita: kojim se glagolskim oblikom kazuje radnja u apstraktnim rečenicama? Ako je glagol imperfektivan, u grčkom i hrvatskom jeziku dolazi u apstraktnim rečenicama prezent, ako li je perfektivan, u grčkom jeziku dolazi gnomički aorist, u hrvatskom također gnomički aorist ili običnije prezent. N. pr. Ἄ χεῖρ τῶν χεῖρν νίξει Epipharm. Ruka ruku *pere* (Vuk, Posl.) — Κάτθ' αὐτῶν ὁμοῦς ὁ τῆ ἀεργὸς ἀνὴρ ὁ τε πολλὰ ἐοργῶς. I 320. Čudo pasa *ujedoše* vuka (Vuk, Posl.). Neko se za list *sakrije*, a nekoga ne može ni dub da *pokrije* (ib.).

4. Pitajmo se najprije, kako u apstraktnim rečenicama može doći prezent (imperfektivnih glagola). Kad bi indoevropski prezent značio bezvremensku radnju, kao što se obično misli (isp. n. pr. Brugmannovu grčku gramatiku³, § 156), ne bi bilo teško odgovoriti na to pitanje. Ali ja mislim, da indoevropski prezent ne znači bezvremensku, nego *sadašnju* radnju. To se vidi odatle, što indoevropski prajezik ne poznaje prezenta od perfektivnih glagola. Delbrück kaže doduše u Syntaktische Forschungen, IV, str. 112.

„Danach kann man es als wahrscheinlich ansehen, dass im ältesten Indogermanischen das aus der einfachen Wurzel gebildete Praesens die eintretende Handlung ausdrückte“ te se poziva na svoj Altindisches Verbum, gdje na temelju toga, što se u starom indijskom jeziku prezent od istoga korijena često na više načina tvori (povodeći se za Curtiusom, Zur Chronologie³ str. 48. i dalje, 53 i dalje, isp. i Curtiusov Verbum, I³, str. 13, 15 i dalje) na str. 18 i dalje kaže: Es scheint mir aber doch, wenn man den Gebrauch namentlich des Griechischen und Slavischen miterwägt, als sehr wahrscheinlich angenommen werden zu können, dass bharti die momentane auf einen Schlag vollzogene Handlung bedeutet habe, also etwa ‚er ergreift, nimmt‘, bibharti (oder indogerm. bhabharti) die gesteigerte Handlung, also etwa ‚er hält fest‘, und bharti die dauernde Handlung, also ‚er trägt‘. Am besten kann man sich, wie augedeutet, derartige Unterscheidungen an den slavischen Sprachen verdeutlichen. Ali za svoje misli ni Curtius ni Delbrück ne navode nikakvih potvrda; one se dakle ne mogu držati ni za što drugo nego za aprioristična nagađanja. A kako danas sam Delbrück o tome sudi, može se vidjeti iz njegove knjige Altindische Syntax, gdje na str. 275 o istoj pojavi kaže: Die Vermuthung lag nahe, dass diese äussere Mannigfaltigkeit einer alten Mannigfaltigkeit der Bedeutung entspreche, so dass etwa in der einen Form die dauernde, in der anderen die wiederholte Handlung ausgedrückt wäre u. s. w. *Diese Vermuthung hat sich mir nicht bestätigt.* Vielmehr hat meine Untersuchung für den Veda zu demselben negativen Resultat geführt etc. — A na strani 277 iste knjige kaže Delbrück: Danach darf man wohl behaupten, dass die grosse Masse der aus der Urzeit überlieferten Praesensformationen im Sanskrit *totde Bildungen* sind, die nur gelegentlich benutzt werden, um vorhandene Bedeutungsverschiedenheiten äusserlich festzuhalten. — Koliko ja znam, između staroga indijskoga i grčkoga jezika u tome nema razlike. Po tom se doista može kazati, da indoevropski prajezik ne poznaje prezenta od perfektivnih glagola. A to se može razumjeti samo onda, ako indoevropski prezent pokazuje sadašnju radnju. Jer kad bi indoevropski prezent pokazivao radnju bez obzira na vrijeme, ne bi se moglo razumjeti, zašto u indoevropskom prajeziku i perfektivni glagoli ne bi imali prezenta, kad se narav perfektivne radnje ne protivi onomu, što bi prezent značio, i kad perfektivni glagoli imadu n. pr. preterit (aorist) paralelan s preteritom imperfektivnih glagola (imperfektom). Ako pak indoevropski

prezent pokazuje sadašnju radnju, lako se razumije, da perfektivni glagoli, koji pokazuju takovu radnju, koja nigda ne može biti sadašnja, nemaju oblika, koji bi pokazivao perfektivnu radnju u sadašnjosti.

Drukčije misli, kao što je naprijed spomenuto, Brugmann (*Griechische Grammatik*², § 156); a i sâm sam negda drukčije mislio (Impf. i aor., str. 14 i dalje). Ali Brugmann se odmah sâm zapleće u protivurjeđe, kad naprije kaže: Der ind. praes. ist an und für sich zeitlos, er bezeichnete ursprünglich keine bestimmte Zeitstufe. Daher wurde er im Griechischen, wie schon in der idg. Grundsprache, nicht bloss von der Gegenwart des Sprechenden, sondern auch von der Vergangenheit (praes. historicum) und Zukunft sowie von allen Zeiten zugleich gebraucht — a onda za praes. hist. napose dodaje: Beim praes. hist. tritt der Sprechende aus dem Rahmen der Zeit heraus, lässt über dem Interesse an dem Ereignis selbst die Vorstellung des zwischen dem Vorgang und der Erzählung desselben bestehenden Zeitverhältnisses nicht aufkommen und versetzt sich in die Zeit, da das Ereignis sich eben abspielte, so dass er dasselbe wie in einem Drama oder wie auf einem Bilde vor sich sieht. — Ako je ind. praes. ‚zeitlos‘ te se može i za prošlost upotrebljavati, onda ne treba, da bi se onaj, koji govori, upotrebljavajući ga za prošlost prenosio u ono vrijeme, kad se događaj upravo događa; ovo treba da se čini samo onda, ako ind. praes. znači upravo sadašnjost.

S indoevropskim prajezikom slaže se u značenju prezenta grčki jezik. Ali se ne slažu slavenski jezici. U njima se prezent (imperpektivnih glagola) pored onoga značenja, što ga ima indoevropski prezent, nalazi i u takom značenju, po kojem pokazuje glagolsku radnju bez obzira na vrijeme, dakle nema samo vremensko značenje sadašnjosti, nego i bezvremensko značenje. Tako se n. pr. upotrebljavaše prezenta u ovakovim rečenicama:

Da s' *vatamo* tanke slamke, tanke, tanane,

Da *gledamo*, ko će s kime da se ljubimo. Vuk, pj. I, 173.

Neka bog *zna*, dobra biti ne će. ib. II, 110.

jamačno osniva na bezvremenskom značenju. Kako je prezent u slavenskim jezicima dobio to značenje, ne ću ovdje ispitivati. Toliko stoji, da se moralo razviti sekundarno, da nije poteklo iz indoevropskoga prajezika. Ali to treba da istaknem, da se u slavenskim jezicima, u kojima prezent (imperpektivnih glagola) ima i bezvremensko značenje, i perfektivni glagoli upotrebljavaju u prezentu. To

indirecte potvrđuje moju dedukciju, da u indoevropskom prajeziku, u kojem perfektivni glagoli nemaju prezenta, prezent (imperfektivnih glagola) nema bezvremenskoga značenja.

5. Nakon ove digresije, koja mislim da je bila potrebna, vraćam se k питању, kako u apstraktnim rečenicama može dolaziti prezent (imperfektivnih glagola), za koji smo evo vidjeli, da znači sadašnju radnju, a u apstraktnim rečenicama radnja je svagda bezvremenska? — U indoevropskim jezicima radnja se temporalno određuje prema onomu vremenu, u koje se govori. Tako na pr. oblici $\epsilon\gamma\rho\alpha\varphi\omicron\nu$, $\epsilon\gamma\rho\alpha\psi\alpha$, 'pisah, napisah' znače radnju prošlu za ono vrijeme, u koje se govori; oblici $\gamma\rho\acute{\alpha}\psi\omega$, 'pisat ću, napisat ću' znače radnju buduću opet za ono vrijeme, u koje se govori. Tako isto ako kažemo, da je radnja apstraktnih rečenica bezvremenska, mislimo, da je bezvremenska za ono vrijeme, u koje se govori. Ali oblika, koji bi značio bezvremensku radnju, jezik ne poznaje. Radnju apstraktnih rečenica ne možemo dakle izreći, dok ostajemo na stajalištu onoga vremena, u koje se govori. Valja dakle tražiti drugo vrijeme, za koje radnja apstraktnih rečenica ne će biti bezvremenska. Ili buduću da je bezvremenska upravo ona radnja, koja se ne može temporalno odrediti, valja tražiti vrijeme, prema kojemu će se radnja apstraktnih rečenica moći temporalno odrediti. A na to nas vrijeme navodi jedno karakteristično svojstvo imperfektivne radnje. Imperfektivna se radnja za ono vrijeme, u koje joj vršenje pada, vrši svagda u sadašnjosti. Tako bi se i ono, što se sada kazuje oblikom $\epsilon\gamma\rho\alpha\varphi\omicron\nu$ 'pisah', i ono, što se sada kazuje oblikom $\gamma\rho\acute{\alpha}\psi\omega$ 'pisat ću', u ono vrijeme, u koje se radnja vrši, kazivalo oblikom $\gamma\rho\acute{\alpha}\varphi\omega$ 'pišem'. Prema onomu vremenu dakle, u koje se vrši, imperfektivna je radnja svagda jednako temporalno određena t. j. svagda sadašnja. Sada ćemo razumjeti, zašto u apstraktnim rečenicama, ako je glagol imperfektivan, u grčkom i hrvatskom i u opće u svima indoevropskim jezicima dolazi prezent. Zato, što je imperfektivna radnja za ono vrijeme, prema kojemu se jedinomu radnja apstraktnih rečenica može temporalno odrediti, t. j. za vrijeme, u koje se vrši, svagda sadašnja. Prezenti $\nu\acute{\iota}\zeta\epsilon\iota$, 'pere' u rečenicama $\text{Ἄ} \chi\epsilon\iota\rho \tau\acute{\alpha}\nu \chi\epsilon\iota\rho\alpha \nu\acute{\iota}\zeta\epsilon\iota$, 'Ruka ruku pere' — znače dakle, da je radnja, koju znače glagoli $\nu\acute{\iota}\zeta\epsilon\iota\nu$, 'prati', za ono vrijeme, u koje se vrši, svagda sadašnja. Tko bi govorio u ono vrijeme, u koje se radnja ovih glagola vrši, valjalo bi svagda da upotrebi prezent

6. Pošto smo našli, zašto u apstraktnim rečenicama, ako je glagol imperfektivan, u grčkom i hrvatskom jeziku dolazi prezent, red je,

da ogleđamo, u kojem obliku dolazi u apstraktnim rečenicama perfektivan glagol. Ako je glagol perfektivan, u apstraktnim rečenicama grčkima dolazi aorist, a u hrvatskima pored prezenta također aorist, čemu su primjeri naprijed navedeni. Pita se dakle, kako može u apstraktnim rečenicama dolaziti aorist? I perfektivna radnja ima jedno karakteristično svojstvo, paralelno s onim karakterističnim svojstvom imperfektivne radnje, koje čini, te imperfektivan glagol u apstraktnoj rečenici dolazi u prezentu. Perfektivna je radnja za ono vrijeme, u koje se izvrši¹, svagda prošla. U ono vrijeme, ἔταν τις ἀποθάνη, 'kad tko umre', kaže se ἀπέθανε, 'on umrije'; u ono vrijeme, za koje se sada kaže ἀποθνήσκειται, 'on će umrijeti', kazat će se opet ἀπέθανε, 'on umrije'. Dakle i perfektivna je radnja prema onomu vremenu, u koje se izvrši, svagda jednako temporalno određena, i to kao prošla. Ako se dakle imperfektivna radnja u apstraktnim rečenicama izriče oblikom glagolskim, koji pokazuje, kako je temporalno određena prema onomu vremenu, u koje se vrši, t. j. prezentom, nije nikakvo čudo, da se perfektivna radnja izriče oblikom, koji pokazuje, kako je temporalno određena prema onomu vremenu, u koje se izvrši, t. j. aoristom. Aoristi κάτθανε, 'ujedoše' u rečenicama Κάτθαν' ὁμῶς ὁ τ' ἀεργός ἀνὴρ ὃ τε πολλὰ ἐοργῶς, Čudo pasa ujedoše vuka — znače dakle, da je radnja, koju znače glagoli καταθάνειν, 'ujesti', za ono vrijeme, u koje se izvrši, svagda prošla. Tko bi govorio u ono vrijeme, u koje se radnja ovih glagola izvrši, valjalo bi svagda da upotrebi aorist.

7. Prije nego nastavim svoje razlaganje valja da spomenem nešto, što će, nadam se, ne samo ono, što je u § 5. i 6. izloženo, utvrditi, nego poduprijeti i ono, što ću poslije kazati. I osim apstraktnih rečenica upotrebljavaju se naime kadšto oblici glagolski, koji pokazuju, kako je radnja temporalno određena, ne prema onomu vremenu, u koje se govori, nego prema onomu, u koje joj vršenje ili izvršenje pada. Najjasniji i najpouzdaniji takav slučaj imamo u tom, što se aorist upotrebljava mjesto futura; n. pr. Za Boga, brate! molim te! *umreh* od žeđi; daj mi čašu vode. Vuk, prip. 20. Aorist 'umreh' ne pokazuje, kako je radnja glagola 'umrijeti' temporalno određena prema onomu vremenu, u koje se govori, jer za to

¹ Ovim glagolom treba zamijeniti glagol 'vršiti', kad se govori o perfektivnoj radnji; imperfektivna se radnja vrši, perfektivna se može samo 'izvršiti'.

je vrijeme ova radnja buduća, nego prema onomu vremenu, u koje joj izvršenje pada, za koje je, kao perfektivna, dakako prošla. Ali budući da se radnja obično temporalno određuje prema onomu vremenu, u koje se govori, a za to je vrijeme radnja onoga glagola, koji je u aoristu, buduća, zato dobiva aorist značenje futura: ,umrēh = umrijet ću'. Samo se može pitati: zašto se ne upotrebljava futur, koji bi jasnije pokazivao, da je radnja glagolska prema onomu vremenu, u koje se govori, buduća? U apstraktnim je rečenicama radnja glagolska prema onomu vremenu, u koje se govori, bezvremenska, a oblika, koji bi pokazivao bezvremensku radnju, jezik ne poznaje; zato se lako razumije, zašto se u njima upotrebljava oblik, koji pokazuje, kako je radnja temporalno određena prema onomu vremenu, u koje joj izvršenje pada. Ali zašto se u rečenicama, kakva je spomenuta, radije gleda na ovo vrijeme nego na ono, u koje se govori? Ja mislim, da to biva zato, da bi se pouzdanije izreklo, da će se radnja doista izvršiti. Govornik se kao prenosi u ono vrijeme, u koje će se radnja izvršiti: odatle aorist; ali ne zaboravlja, da to vrijeme nije još došlo, nego će istom doći: odatle aoristu značenje budućnosti. Po tom mislim, da Miklošić ne tumači dobro futursko značenje aorista u svojoj sintaksi na str. 787, 3., gdje kaže: die nahe Zukunft wird als vergangen dargestellt. Budućnost se ne može prikazati kao prošla, inače prestaje biti budućnost. Ova se pojava u opće ne može razumjeti, ako se ne učini razlika između onoga vremena, za koje je radnja prošla, i onoga, za koje je buduća, jer i prošla i buduća ne može biti za isto vrijeme. Tako se isto vara i Kühner, koji u svojoj grčkoj gramatici za istu pojavu u grčkom jeziku kaže: der Aorist wird zuweilen auf sehr nachdrückliche Weise gebraucht, wenn der Redende ein zukünftiges Ereigniss als bereits geschehen darstellt (str. 142, 11).

Aorist pro futuro dolazi osim hrvatskoga i bugarskoga jezika (Miklošić navodi na pomenutom mjestu svoje sintakse jedan primjer iz bugarskoga jezika), koliko ja znam, samo još u grčkom jeziku. Ali u grčkom jeziku veoma rijetko. Meni su poznata samo 3 primjera. Evo ih:

εἰ περὶ γὰρ τε καὶ αὐτίκ' Ὀλύμπιος οὐκ ἐπέτεσεν,
 ἐκ τε καὶ ὀψὲ τελευτῆ, σὺν τε μεγάλῳ ἀπέτισαν,
 σὺν σφῆσιν κεραλῆσι γυναιξί τε καὶ τελέεσσιν. Δ 160—162.
 ἀπέτισαν ,platiše = platit će'.

εἰ μὲν κ' αὖθι μόνον Τρώων πόλιν ἀμφιμάχομαι,
 ὄλετο μὲν μοι νόστος, ἀτὰρ κλέος ἄφθιτον ἔσται.

εἰ δὲ καὶ οἴκαδ' ἴωμι φίλην ἐς πατρίδα γαίαν,
ὄλετο μοι κλέος ἐσθλόν, ἐπὶ δῆρον δὲ μοι αἰών. I 412—415.

ὄλετο ,propade = propast će'.

ἀπώλωμ' εσθ' ἄρ', εἰ κακὸν προσοίσουμ'εν
νέον πλκλιῶ. Eur. Med. 78.

ἀπώλωμ' εσθ' α ,propadosmo = propast ćemo'.

Brugmann kaže u svojoj grčkoj gramatici § 160., da je prividno bezvremensko upotrebljavanje aorista u poredbama i poslovicama, t. j. gnomičkoga aorista, čini se, bilo u svezi s prividno futurskim upotrebljavanjem na mjestima kao Δ 161, I 413. Da je ova slutnja Brugmannova opravdana, pokazuje moje razlaganje, po kojem se u jednom i u drugom slučaju aorist upotrebljava zato, što se hoće da pokaže, kako je radnja temporalno određena prema onomu vremenu, u koje joj izvršenje pada.

Kud i kamo ćešće dolazi aorist pro futuro u hrvatskom jeziku. Iz Vukovih narodnih pjesama, pripovijedaka i poslovice imam u svojoj zbirci 47 prilično sigurnih primjera. Najčešće dolaze u takom aoristu glagoli ,umrijeti, poginuti, otići'. S tim se može isporediti, da i u dva od ona tri grčka primjera dolazi glagol (ἀπ)ολέσθαι ,propasti'. Na dalje valja spomenuti, da glagol obično dolazi u 1. licu (singulara), mnogo rjeđe u 3. licu, a u 2. licu ne dolazi nigda. Napokon dodajem, da je u nekim primjerima situacija takova, da je budućnost, u kojoj će se radnja glagolska izvršiti, vrlo blizu onomu vremenu, u koje se govori, te bi se moglo činiti, da se aorist ne upotrebljava zato, da bi se pouzdanije izreklo, da će se radnja glagolska doista izvršiti, nego zato, da bi se izreklo, da će se radnja svaki čas izvršiti. Takav je onaj primjer, koji je naprijed naveden iz Vukovih pripovijedaka str. 20. ,Za Boga, brate! molim te! *umreš* od žeđi; daj mi čašu vode'. Ali ja mislim, da se jedno s drugim može lijepo složiti. Jer što je budućnost bliža, to je pouzdanija. Zmaj upotrebljava u navedenom primjeru aorist mjesto futura zato, što hoće da istakne, da je smrt njegova pouzdana, a na to ga sili to, što mu smrt već sjedi za vratom. Tako se aorist pro futuro upotrebljava u strahu. Takav je i ovaj primjer: Diži, pobratime, *ujedoše* me psi! Vuk, prip. 170. — Dragi su primjeri opet takovi, da se u njima aoristom hoće samo odlučnije da ustvrdi, da se neka radnja hoće ili ne će izvršiti, bez onoga straha, koji smo našli u dva netom navedena primjera. N. pr.

Je li će ko moj?

Sastavi me šnom!

Za vas život moj
Ne *rasta* me šnom. Vuk, pjes. I, 355.

S toga mislim, da uza sve to, što su neki primjeri takovi, te se čini, da se u njima aoristom kazuje budućnost, koja je vrlo blizu, vaša ostati kod onoga, što je za aorist pro futuro u opće naprijed kazano, da se naime upotrebljava zato, da bi se pouzdanije izreklo, da će se radnja glagolska doista izvršiti.

Evo još nekoliko svakakvih primjera:

Umrijeh, majko, za mladom,
Za neom rajskom lepotom. Vuk, pjes. I, 418.
Avaj mene od Boga miloga!
De *pogiboh* junak u tavnici
Za mladosti i lepote moje
A kod moga golemoga blaga! ib. III, 411.
Aoh Draško! evo *pogibosmo*,
Spuški su ne Turci pristignuli,
Evo idu dva Mećikućića,
Osman-aga i Usein-aga,
Na dva koña ka' na gorske vile. ib. IV, 65.
Čuj, dragane, *odoh* za drugoga,
Za drugoga, za života tvoga. ib. I, 375.
Vi uzmite dvoje dece ludo,
Pa idite dvoru bijelome,
A ja *odoh* Smederevu gradu
Moliti se Đurđu i Jerini. ib. II, 500.

Brate s Bogom! ja *podoh* glavom po svijetu, čuvaj kuću i radi o koristi, oca poštuj. Vuk, prip. 117.

Ne ludujte, Turci Liješnjani!
Kad ne kazah za te hitre noge,
Kojeno su koñma utjecale;
I ne kazah za junačke ruke,
Kojeno su kopla prelamale
I na gole sablje udarale;
Ja ne *kazah* za lažljive oči,
Koje su me na zlo navodile itd. ib. III, 357.
Ako *pođoh*, *nagledah* se jada,
Ak' ne *pođem*, neću videt' drage;
Hoću poći, da neću ni doći. Vuk, pjes. herc. 187
(isp. i 129)¹.

¹ Pored aorista dolazi u hrvatskom jeziku i perfekat perfektivnih glagola u futurskom značenju. U jednom i drugom slučaju radnja se glagolska temporalno ne određuje prema onomu vremenu, u koje se govori, nego prema onomu, u koje joj izvršenje pada. Razlika je samo u tom, što se aoristom kazuje, da je radnja subjektova u to vrijeme prošla, a perfektom, u kojem se raspoloženju subjekat

8. Sada mogu s većim pouzdañem zaključiti svoje razlagañe o gnomičkom aoristu. Vidjeli smo, da u apstraktnim rečenicama prezent i aorist dolaze zato, što je imperfektivna radnja za ono vrijeme, u koje se vrši, svagda sadašnja, a perfektivna za ono, u koje se izvrši, svagda prošla. Ali za ono vrijeme, u koje se govori, radnja je u apstraktnim rečenicama svagda bezvremenska. Za ono vrijeme dakle, u koje se govori, prezent i aorist u apstraktnim rečenicama nužno dobivaju bezvremensko značenje. A u apstraktnim rečenicama vaļa da odlučuje baš ono vrijeme, u koje se govori, inače rečenice prestaju biti apstraktne. Zato vidimo, da se prezent

u to vrijeme nalazi po tom, što je radnja njegova prošla. Razlika između perfekta od perfektivnih glagola i aorista pa između perfekta od imperfektivnih glagola i imperfekta u opće nije velika. Zato i vidimo, da perfekat sve većma istiskuje aorist i imperfekat. Pa tako se i u futurskom značenju razlika između perfekta i aorista slabo osjeća. Perfekat pro futuro dolazi mnogo rjeđe nego li aorist pro futuro. Najčešće dolaze i u perfektu glagoli 'izgubiti glavu, poginuti'. Evo i za perfekat pro futuro nekoliko primjera:

Jaši vranca, bježi u Kotare,

Oboje *smo izgubili* glave. Vuk, pjes. III, 127.

Ako joj ne pogodiš bijega, ti *si poginuo*. Vuk, prip. 102.

Ko se ļubi na bijeloj kuli,

Nek izlazi iz bijele kule,

Zar ne vidi, *de je poginuo*? Vuk, pjes. II, 260.

Stani, careviću, *nijesi utekao!* Vuk, prip. 202.

Ak' ostaneš, care, u ćelijī,

Onda *si se grija ostajao*. Vuk, pjes. II, 92.

Metla došla, metla *pošla*. Vuk, posl. (kakva si — prosta — došla takva ćeš i otići iz Vukove biješke). Na snu došlo na snu *otišlo*. ib.

Perfekat pro futuro nalazimo i u grčkom jeziku, n. pr.

ὅσπ' εἰ με τῶν ἐγκρατῆς αἰσθήσεται,

ὄλωλα καὶ σὲ προσδιχθερῶ ζυόν. Sof. Fil. 75—76.

εἰ δὲ δὴ κατακτενεῖτέ με,

ὁ νόμος ἀνεῖται. Eur. Orest. 940—941.

κἄν τοῦτο τὸ στρατεύμα νικῶμεν, πάνθ' ἡμῶν πεποιήσεται. Ksen. An. 1, 8, 12. Isp. Kühner, Ausf. griech. Gramm. II, 129.

I u latinskom jeziku, u kojem perfekat ima značenje grčkoga ili hrvatskoga i perfekta i aorista, dolazi perfekat u futurskom značenju, n. pr.

Peri, si me aspexerit. Plaut. Amf. 320. (Brutus) si conservatus erit, *vicimus*. Cic. Fam. 12, 6, 2. Si eundem (animum) mox in aestimanda fortuna vestra habueritis, *vicimus*, milites. Liv. 21, 43, 2. Isp. Kühner, Ausf. lat. Gramm. II, 97.

i aorist u apstraktnim rečenicama de facto upotrebljavaju u bezvremenskom značenju. To je isti proces, po kojem i aorist dobiva značenje budućnosti. Kao što aorist, koji upravo pokazuje, da je radnja glagolska za ono vrijeme, u koje joj izvršenje pada, prošla, dobiva značenje budućnosti po tom, što je radnja glagolska za ono vrijeme, u koje se govori, buduća, tako isto i prezent i aorist, koji upravo pokazuju, da je radnja za ono vrijeme, u koje se vrši ili izvrši, sadašnja ili prošla, dobivaju u apstraktnim rečenicama bezvremensko značenje po tom, što je u apstraktnim rečenicama radnja glagolska za ono vrijeme, u koje se govori, bezvremenska. Razlika je samo u tom, što je za ono vrijeme, u koje se govori, u jednim rečenicama radnja buduća, a u drugima bezvremenska, i u tom, što je motiv, s kojega se aorist pro futuro upotrebljava, drugi od onoga, s kojega se u apstraktnim rečenicama upotrebljavaju prezent i aorist. Prezent i aorist dolaze u apstraktnim rečenicama zato, što jezik ne poznaje oblika, koji bi značio bezvremensku radnju; a aorist pro futuro ne dolazi zato, što jezik ne bi imao oblika, koji bi značio budućnost, nego zato, da bi se pouzdanije izreklo, da će se radnja doista izvršiti.

Sada možemo napokon potpuno razumjeti značenje prezenta i aorista u apstraktnim rečenicama: prezenti $\psi\acute{\iota}\zeta\epsilon\iota$, „pere“ u rečenicama Ἄ $\chi\epsilon\iota\rho\ \tau\acute{\alpha}\nu\ \chi\epsilon\iota\rho\alpha\ \psi\acute{\iota}\zeta\epsilon\iota$, Ruka ruku pere — pokazuju, da je radnja, koju znače glagoli $\psi\acute{\iota}\zeta\epsilon\iota\nu$, „prati“, za ono vrijeme, u koje se vrši, sadašnja, ali za ono vrijeme, u koje se govori, buduća da su rečenice apstraktne, — bezvremenska; aoristi $\kappa\acute{\alpha}\tau\theta\upsilon\zeta\epsilon$, „ujedoše“ u rečenicama $\text{Κ}\acute{\alpha}\tau\theta\upsilon\zeta\epsilon\nu\ \delta\upsilon\omicron\delta\acute{\iota}\varsigma\ \delta\epsilon\ \tau\acute{\omega}\ \acute{\alpha}\epsilon\rho\gamma\acute{\omega}\varsigma\ \acute{\alpha}\nu\eta\rho\ \delta\epsilon\ \tau\epsilon\ \pi\omicron\lambda\lambda\acute{\alpha}\ \epsilon\rho\rho\gamma\acute{\omega}\varsigma$, Čudo pasa ujedoše vuka — pokazuju, da je radnja, koju znače glagoli $\kappa\alpha\tau\theta\upsilon\zeta\epsilon\iota\nu$, „ujesti“, za ono vrijeme, u koje joj izvršenje pada, prošla, ali za ono vrijeme, u koje se govori, buduća da su rečenice apstraktne, — bezvremenska. A radi se baš o vremenu, za koje je radnja apstraktnih rečenica bezvremenska, inače bi rečenice prestale biti apstraktne.

9. Sada možemo razumjeti i jednu pojavu u grčkom jeziku, oko koje su se oni, koji su o gnomičkom aoristu pisali, mnogo namučili. U onima podložnim rečenicama, u kojima, kad je glagol glavne rečenice u glavnom vremenu, dolazi konjunktiv (s $\acute{\alpha}\nu$ ili $\kappa\epsilon\nu$), upotrebljava se onda, kad je glagol glavne rečenice u prošlom vremenu, optativ. Ali ako je glagol glavne rečenice u gnomičkom aoristu, onda u takovim podložnim rečenicama ne dolazi optativ, nego konjunktiv (s $\acute{\alpha}\nu$ ili $\kappa\epsilon\nu$); t. j. ne dolazi onaj način, koji bismo očeki-

vali po tom, što je glagol glavne rečenice u prošlom vremenu, nego onaj, koji inače dolazi tada, kad je glagol glavne rečenice u glavnom vremenu. Za ovaj posljednji slučaj evo nekoliko primjera :

τὴν (sc. αἰγείρον) μὲν θ' ἄρματοπηγὸς ἀνὴρ αἰθίων σιδήρω

ἔξέταμ', ὄφρα ἴπυν κ' ἄμψη περικκλέει δίφρω. Δ 486.

ὅς κε θεοῖσ' ἐπιπεῖθ' ἤται, μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ. Α 218.

ἀλλ' ὅτε γηράσκωσι πόλιν κάτ'α φῶλ' ἀνθρώπων,

ἐλθὼν ἀργυρότοξος Ἀπόλλων Ἀρτέμιδι ξὺν

οἷσ' ἀγκυοῖσι βέλεσσιν ἐποιχόμενος κ' ἀπέπεφνε. ο 409.

ἦν δ' ἄρα καὶ τοῦ πείρα σφαλῶσιν, ἀντελπίσαντας ἄλλα ἐπλήρωσαν τὴν χρεῖαν. Tuk. I, 70, 4. ὕταν δ' ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις ὥσπερ οὔτος ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταίσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισεν καὶ διέλυσεν. Dem. II, 9.

Ovu je pojavu, kao što smo u § 2. vidjeli, s pravom spomenuo Moller u Philologu VIII. str. 118, 119 protiv G. Hermanna, koji je mislio, da se gnomičkim aoristom nekakav prošli događaj kao primjer za sve slične događaje navodi. Franke brani u pomenutoj raspravi o gnomičkom aoristu na str. 74 Hermannovu misao ovim riječima: Wir können nemlich auch in dieser Verbindung keinen Grund finden, von jener Theorie abzugehen, indem wir einestheils erwägen, wie leicht den Dichter, der — durch einen conjunctivischen Nebensatz — damit begonnen hatte einen Fall bloss als möglich zu setzen, seine Phantasie fortreißen konnte das Mögliche als wirklich, den denkbaren Fall als eine vollendete Thatsache anzuschauen und darzustellen; indem wir andern Theils bedenken, dass der Aorist in Gleichnissen und in generellen Sätzen als Ausdruck einer nur ideellen Thatsache auch im Bewusstsein des Dichters die volle Kraft eines historischen Tempus verloren haben konnte, so dass er dem bloss formellen Praeteritum conjunctivische Nebensätze folgen lassen konnte, welcher letztere Fall indess der verhältnissmässig seltene ist. Oder, können wir sagen, in dem ersten Falle schwingt sich der Dichter von der ruhigen verstandesmässigen Exposition zu der lebhaft schildernden plastischen Darstellung auf, im zweiten hemmt er den Flug der Phantasie und stimmt sich zum ruhigen Ausdruck der Reflexion herab. — Ovo rogobatno razlagane (za koje se sam pisac boji, da će se držati za „Spitzfündigkeit“) gubi svaku vrijednost, ako se uzme na um, da po onom, što smo naprijed za gnomički aorist našli, radnja onoga glagola, koji je u gnomičkom aoristu, za ono vrijeme, u koje se govori, nije prošla, nego bezvremenska. A u pomenutoj vrsti pod-

ložnih rečenica dolazi optativ mjesto konjunktiva (s *ἄν* ili *κεν*) samo onda, ako je radnja glavne rečenice za ono vrijeme, u koje se govori, prošla. Po tom nije ni najmañe čudo, što u rečenim podložnim rečenicama, ako je u glavnoj rečenici gnomički aorist, ne dolazi optativ, nego konjunktiv (s *ἄν* ili *κεν*).

Izuzetak čini jedno jedino meni poznato mjesto u Homera, koje i Franke spominje (str. 75, 76), ne bi li mu pomoglo oslabiti dokaznu silu toga ñemu veoma nepriličnoga fakta, da uz gnomički aorist u glavnoj rečenici, u spomenutoj vrsti podložnih rečenica ne dolazi optativ nego konjunktiv (s *ἄν* ili *κεν*).

Evo toga mjesta:

— ὁ (sc. λῆς) δέ τ' ἄχρηται ὕστερος ἐλθὼν,
πολλὰ δέ τ' ἄγχε' ἐπῆλθε μετ' ἀνέρος ἔχνη' ἐρουνῶν,
εἰ ποθεν ἐξ εὐροῖ. Σ 322.

Ali ovaj primjer ne dokazuje ono, što Franke hoće, 1) jer stoji sâm prema velikomu broju primjera, u kojima uz gnomički aorist u glavnoj rečenici u podložnoj ne dolazi optativ, nego konjunktiv (s *ἄν* ili *κεν*); 2) jer se kod Homera u finalnim rečenicama, među koje i naš primjer pripada, nalazi više izuzetaka od pravila, po kojem uz glavno vrijeme u glavnoj rečenici, u podložnoj dolazi konjunktiv (s *ἄν* ili *κεν*), a uz prošlo vrijeme u glavnoj rečenici, u podložnoj dolazi optativ. Navest ću samo dva tri onakova primjera, koji su inače našem u posve slični:

ἦλθον ἐγὼ πύσσουσα τεὸν μένος, αἶ κε πῖθηαι. A 207.

Ovdje nalazimo u podložnoj rečenici *αἶ κε* s konjunktivom uza sve to, što u glavnoj dolazi prošlo vrijeme ἦλθον. Isp. i ρ 60.

ἀλλ' ἔτι τὸν δύστηνον οἴομαι, εἰ ποθεν ἐλθὼν
ἀνδρῶν μνηστῆρων σκέδασει κατὰ δώματα θεῖη. υ 225.

Ovdje imamo u podložnoj rečenici *εἰ* s optativom uza sve to, što u glavnoj dolazi prezent οἴομαι. Isp. i β 351. — Takav je izuzetak od rečenoga pravila i ono mjesto Σ 322 — a exceptio firmat regulam. Drugo je dakako pitanje, kako vaļa ove izuzetke tumačiti, ali to pitanje ne ide ovamo. Ja sam htio samo to da pokažem, da onaj izuzetak ne obara pravila, po kojem uz gnomički aorist u glavnoj rečenici, u podložnoj dolazi konjunktiv (s *ἄν* ili *κεν*), kao što pravila, po kojem uz prezent u glavnoj rečenici, u podložnoj dolazi konjunktiv (s *ἄν* ili *κεν*), ne obara primjer υ 225, ni pravila, po kojem uz prošlo vrijeme u glavnoj rečenici, u podložnoj dolazi optativ, primjer A 207.

Odlučno vaļa odbiti i onu misao Frankeovu, po kojoj u primjerima, koje on od str. 88—90 pomenute svoje rasprave ponajviše iz Demostena navodi, uza sve to, što u podložnoj rečenici dolazi konjunktiv s *ἄν*, aorist u glavnoj ne vaļa držati za gnomički. U tima primjerima misli Franke ‚dass der Aorist ein individuell historisches Factum bezeichnet und mit Unrecht für den gnom. Aorist erklärt worden ist‘. Po tom on primjer iz Dem. 23, 206 *ὕμεις δ', ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς τὰ μέγιστ' ἀδικούντας καὶ φανερώς ἐξελεγχμένους, ἂν ἐν ἡ δύο ἀστεια εἴπωσι καὶ παρὰ τῶν φυλετῶν τινες ἡρημένοι σύνδικοι δεηθῶσιν, ἀφίετε· ἐὰν δὲ καὶ καταψηφίσθηθε του, πέντε καὶ εἴκοσι δραχμῶν ἐτιμῆσατε* — tumači ovako: ‚Der Redner — das zeigt, ‚glaube ich, auch die genaue Angabe des Strafbetrags — gedenkt eines bestimmten Falls: und bestraft ihr ja einmal einen, so war' s um 25 Drachmen‘. Ali *ἐὰν καταψηφίσθηθε* dokazuje jasno, da je *ἐτιμῆσατε* gnomički aor. ‚Ako koga osudite, nametnete mu globe 25 drahama‘. Ispr. još ove primjere: Dem. 19, 225 *οὗτος ἐκτρέπεται με νῦν ἀπαντῶν, ἀφ' οὗ πρὸς Φίλιππον ἀφικται, καὶ ἀναγκασθῆ που συντυχεῖν, ἀπεπέδησεν εὐθέως, μή τις αὐτὸν ἴδῃ λαλοῦντα ἐμοί:* ‚i ako bude prisiljen, da se sastane, skoči odmah na stranu‘; Tuk. I, 70, 4 (citiran već naprijed), — za koje, kao i za sve druge, isto vrijedi.

10. Držim, da bi mi se s pravom moglo prigovoriti, da se nijesam obazreo na sve, na što bi vaļalo da se obazre onaj, koji raspravļa o hrvatskom gnomičkom aoristu, ako se ne bih napose dotakao spomenute već pojave, da u hrvatskim apstraktnim rečenicama, ako je glagol perfektivan pored gnomičkoga aorista i običnije od nega dolazi prezent perfektivnoga glagola. Sada je došao red, da se i na tu pojavu osvrnem.

Što sam naprijed kazao, da prezent imperfektivnih glagola i aorist dolaze u apstraktnim rečenicama od nevole, jer jezik ne poznaje oblika glagolskoga, koji bi značio bezvremensku radnju, to vrijedi posve za grčki jezik, ali ne vrijedi posve za slavenske jezike, u kojima perfektivni glagoli imaju i prezent, dok grčki perfektivni glagoli ne poznaju presenta, a prezent perfektivnih glagola sam po sebi ne može značiti ništa drugo nego bezvremensku radnju. Slavenski jezici imaju dakle, bar od perfektivnih glagola, oblik, koji znači bezvremensku radnju, pa ga u apstraktnim rečenicama i upotrebljavaju, i to ostali slavenski jezici samo taj oblik, a hrvatski jezik pored nega i gnomički aorist. A tim, što se u apstraktnim rečenicama, ako je glagol perfektivan, upotrebljava prezent, dobiva se dvoje: prvo to, da se upotrebljava oblik, koji sam po

sebi znači onakovu radnju, kakva je radnja apstraktnih rečenica, t. j. bezvremensku radnju, dok aorist sam po sebi ne znači bezvremensku radnju; a drugo to, da je oblik, koji se upotrebljava onda, kad je glagol perfektivan, paralelan s oblikom, koji se upotrebljava onda, kad je glagol imperfektivan, t. j. u jednom i drugom slučaju prezent, dok kod gnomičkoga aorista toga paralelisma nema. Evo nekoliko karakterističnih primjera iz hrvatskoga jezika, kako se upotrebljava prezent perfektivnih glagola u apstraktnim rečenicama: Vrijeme grad *gradi* pa ga vrijeme i *razgradi* (Vuk, Poslovice). Voda svašto *opere* do pogana jezika. *ib.* (isp. Voda sve *pere* osvem grijeha. *ib.*). Zlatan ključić carev grad *otvori*. *ib.* (isp. Zlatan ključić gvozdena vrata otvara. *ib.*). Vino i mudroga *pobudali*. *ib.* I ćorava koka *nađe* zrno. *ib.* Neko se za list *sakrije*, a nekoga ne može ni dub da *pokrije*. *ib.* To je sve za to što ne poštuje oca i matere; nima *baci* iza pečke da jedu (Vuk, Pripovijetke 77.) (isp. Oca i matere ne poštuješ, nego im *bacoš* za pečku da jedu. *ib.* 78). Ima ovamo jedan zmajevski car, pa s nama često ima rat, i sad skoro imamo rok da se udarimo; pa kad se god pobijemo, svu nas trojicu *nadbije*, i što uteče u ovu jazbinu ono *ostane*. *ib.* 34. Isp. Miklošićevu Sintaksu 776, 7.

Ali sad nastaje novo pitanje: Ako hrvatski jezik u apstraktnim rečenicama može upotrebljavati glagolski oblik, koji već sam po sebi znači ono, što glagolski oblik u apstraktnim rečenicama treba da znači t. j. bezvremensku radnju, naime prezent perfektivnih glagola, zašto upotrebljava pored nega drugi oblik, koji sam po sebi ne znači bezvremensku radnju, nego to značenje tek sekundarnim putem dobiva, naime aorist? Ovo je pitanje nalik na ono, kojim smo pitali, zašto jezik kod posebnoga oblika za futur upotrebljava aorist pro futuro. Pa i odgovor na ovo pitanje bit će sličan odgovoru na ono pitanje. Ja mislim, da se aoristom odlučnije nego prezentom tvrdi izvršene glagolske radnje. Ako se to ne vidi tako jasno u samostalnim rečenicama, kao n. pr. Čudo pasa *ujedoše* vuka (Vuk, Posl.), Dva loša *izbiše* Miloša. *ib.* — a ono se vidi posve jasno u složenima, n. pr.

Nesta vina, *nesta* razgovora,
Nesta blaga, *nesta* prijatelja. *ib.*

Što omiše, ne *omrznu*. Vuk, N. pjes. I, 442. Ako ne načuva, ne *nateče* (2. lice.) Vuk, Posl. K tomu dolaze primjeri, u kojima je aorist upotrebljen poradi rime sa subjektom, n. pr. *Neznadoše* svijet *pojedoše*. Vuk, Posl. (oni koji se čine i govore da ne znadu ništa'

Vukova bišeška). *Nemogoše pojedoše, a nekćeše sve popiše.* ib. (oni koji sve govore da ne mogu' Vukova bišeška).

11. Pošto sam sa sviju strana ogledao i — nadam se — protumačio narav gnomičkoga aorista, red je, da navedem za i bar nekoliko karakterističnih primjera najprije iz grčkoga, a onda iz hrvatskoga jezika.

Grčki se primjeri mogu podijeliti na tri grupe. U prvu grupu idu oni primjeri, u kojima gnomički aorist dolazi u glavnoj rečenici; u drugu oni, u kojima gnomički aorist dolazi u podložnoj rečenici; u treću grupu idu Homerove poredbe.

I. Primjeri za gnomički aorist u glavnoj rečenici:

Ὅς μὲν τ' αἰδέσεται κόρας Διὸς ἄσσον ἰούτῃς,
τὸν δὲ μέγ' ὤνησαν καὶ τ' ἐκλυον εὐχρμένοιο. I 509.

ῥεχθὲν δὲ τε νήπιος ἔγνω. P 32.

ὀππότε' ἀνὴρ ἐθέλη πρὸς δαίμονα φωτὶ μάχεσθαι,
ὄν κε θεὸς τιμᾶ, τάχα οἱ μέγα πῆμα κυλίσθη. P 99.
ζυνὸς Ἐνυάλιος, καὶ τε κτενέοντα κατέκτα. Σ 309.

οὐ μὲν γὰρ τοῦ γε κρείσσον καὶ ἄριστον
ἢ ὄθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασι οἶκον ἔχρητον
ἀνὴρ ἠδὲ γυνή· πόλλ' ἄλγεα δυσμενέεσσιν,
χάρμακτα δ' εὐμενέτησι· μάλιστα δὲ τ' ἐκλυον αὐτοί. ζ 185.

ἀλλὰ μοι αὐτῶ

ἔργον ἀέξουσιν μάκροες θεοὶ ὧ ἐπιμήμνω·
τῶν ἔφαγγόν τ' ἐπιόν τε καὶ αἰδοίοισιν ἔδωκε. ο 373.

ὁ (ὑπνος) γὰρ τ' ἐπέλησεν ἀπάντων,
ἔσθλων ἠδὲ κακῶν, ἐπεὶ ἄρ βλέφαρ' ἀμφικαλύψη. υ 85.
δῶτῃ μὲν τις ἔδωκεν, ἀδῶτῃ δ' οὐ τις ἔδωκε. Hes. Ἔργα 315.

πολλὰ δ' ἀνθρώποις παρὰ γνώμαν ἔπεσεν,
ἔμπαλι μὲν τέρψιος, οἱ δ' ἀνικραῖς
ἀντικύρσαντες ζῆλαις ἐσλὸν βαθὺ πῆματος ἐν μικρῷ πεδάμειψαν χρόνῳ.

Pind. Ol. XII, 10—12.

δεινῶν τ' ἄημα πνευμάτων ἐκοίμισε
στένοντα πάντων. Sof. Aj. 674.

κοινὰς γὰρ ὁ θεὸς τὰς τύχας ἡγούμενος
τοῖς τοῦ νοσοῦντος πῆμασιν διώλεσε
τὸν οὐ νοσοῦντα καὶ οὐδὲν ἡδικηκότα. Eurip. Ix. 227.

ἐν δὲ ὀλιγαρχίᾳ πολλοῖσι ἀρετὴν ἐπασκέουσι ἐς τὸ κοινὸν ἔχθρα ἴδια ἰσχυρὰ φιλεῖ ἐγγίγνεσθαι· αὐτὸς γὰρ ἕκαστος βουλόμενος κορυφαῖος εἶναι

γνώμησ' τε νεκῶν ἐς ἔχθρα μεγάλα ἀλλήλοισι ἀπικνέονται, ἐκ τῶν στάσις ἐγγίγονται, ἐκ δὲ τῶν στασιῶν φόνος· ἐκ δὲ τοῦ φόνου ἀπέβη ἐς μουναρχίην, καὶ ἐν τούτῳ διέδεξε, ὅσω ἐστὶ τοῦτο ἄριστον. Herod. III, 82. καὶ ἦν τις ἄρα ζῶν κατηγορεῖα παροξύνη, οὐδὲν μᾶλλον ἀχθεσθέντες ἀνεπεΐσθημεν. Tuk. I, 84, 2. ἂν μὲν γὰρ ὅσα ἂν τις λάβη καὶ σώσῃ, μεγάλην ἔχει τῆ τύχῃ τὴν χάριν, ἂν δ' ἀναλώσας λάθῃ, συνανήλωσε καὶ τὸ μυνῆσθαι τὴν χάριν. Dem. I, 11. (ἢ τῶν θεῶν ψυχῇ) τὰ ὄντα ὄντως θεασαμένη καὶ ἐστιαθεῖσα, δῦσα πάλιν εἰς τὸ εἶσω τοῦ οὐρανοῦ, οἴκαδε ἦλθεν· ἐλθοῦσας δὲ αὐτῆς ὁ ἡνίοχος πρὸς τὴν φάτνην τοὺς ἔππους στήσας παρέβαλεν ἀμβροσίαν τε καὶ ἐπ' αὐτῇ νέκταρ ἐπότισε. Plat. Fedr. 247e.

II. Prije nego navedem primjere za gnomički aorist u podložnoj rečenici, vaša mi nešto kazati o diobi podložnih rečenica. Podložne se rečenice obično dijele na dvije grupe, koje Curtius zove *hipotaktičke* i *korelativne* (Erläuterungen³ 192.); Delbrück *posteriorne* i *priorne* (Syntaktische Forschungen I, 35, 54, 71, 101), a Lange *supsektivne* i *antecisivne* (ovima dvjema grupama dodaje Lange još koincidentne rečenice, Partikel ei 18). Isp. Jollyja, Ein Kapitel vergleichender Syntax, str. 60. i dalje. Uzme li se pak na um, da sve rečenice druge grupe (dakle Curtiusove korelativne, Delbrückove priorne, Langeove antecisivne) imaju hipotetički smisao, te u nima dolaze isti načini (modi), kao i u pravim hipotetičkim rečenicama, bit će najbolje, da ih zovemo *hipotetičke*. Podložne rečenice prve grupe (dakle Curtiusove hipotaktičke, Delbrückove posteriorne, Langeove supsektivne) možemo onda zvati *paratetičke*. U nima dolaze isti načini, kao i u samostalnim rečenicama. Među hipotetičke idu osim pravih hipotetičkih (t. j. onih, koje se počinju s ei) i one relativne i temporalne rečenice, koje imaju hipotetički smisao. Sve ostale podložne rečenice idu među paratetičke. O čemu se radi, neka pokažu ovi primjeri :

οἶσω γὰρ καὶ χρυσόν, ὃ τίς χ' ὑποχείριος ἔλθῃ. ο 448.
 ,donijet ću i zlata, koje mi pod ruku dođe'.

Relativna rečenica ὃ τίς — ἔλθῃ hipotetička je podložna rečenica, jer je radnja glagola ἔλθειν uvjet radnji glagola οἶσειν, te bi se rečenica ὃ τίς κ' ἔλθῃ mogla zamijeniti rečenicom εἴ τίς κ' ἔλθῃ, koja bi bila tako zvana eventualna hipotetička rečenica. Zato rečenica ὃ τίς κ' ἔλθῃ i ima modalni oblik eventualnih hipotetičkih rečenica t. j. glagol je u konjunktivu sa κε.

S ovim primjerom neka se isporedi Π 296—8.

αὐτὰρ ἐγὼ κατὰ ἄστῳ μέγα Πριάμοιο ἄνακτος
Τρώας εὐφρανέω καὶ Τρωάδης ἐλκεσιπέπλους,
αἶ τέ μοι εὐχόμεναι θείον δύσσονται ἀγῶνα.

„A ja ću obradovati Trojance i Trojanke, koje će *idi* na božje zborište“. Radnja glagola δύσσειν nije uvjet radnji glagola εὐφρανεῖν, nego jedna je radnja prema drugoj sasvim samostalna. Rečenica αἶ τε δύσσονται ne može se zamijeniti nikakvom hipotetičkom rečenicom pa i nema modalnoga oblika nikakve vrste hipotetičkih rečenica. Ona je paratetička relativna rečenica. Isporedi i to, da se ὅ τις κ' ἔλθῃ u predašnjem primjeru prevodi na hrv. „koje *dođe*“, a αἶ τε δύσσονται „koje *će idi*“. U primjeru Σ 466—7.

— τεύχεα καλὰ παρέσσεται, οἷά τις αὐτε
ἀνθρώπων πολέων θαυμάσεται, ὅς κε ἴδηται —

relativna je rečenica οἷα θαυμάσεται paratetička, a ὅς κε ἴδηται hipotetička: „kojemu *će se* svatko *diviti*, tko ga *vidi*“. Tako i u primjeru φ 293—4.

οἴνός σε τρώει μελιηδής, ὅς τε καὶ ἄλλους
βλάπτει, ὅς ἂν μιν χανδὸν ἔλῃ μηδ' αἴσιμα πίνῃ —

rečenica je ὅς τε βλάπτει paratetička, a ὅς ἂν ἔλῃ μηδ' αἴσιμα πίνῃ hipotetička relativna rečenica: „koje i drugima škodi, tko ga požudno uzme i bez mjere *pije*“.

Iz naravi hipotetičkih i paratetičkih podložnih rečenica slijedi, da gnomički aorist ne može dolaziti u hipotetičkim podložnim rečenicama, jer se nim ne može kazivati uvjet; gnomički aorist može po svojoj naravi dolaziti samo u tvrdnjama. A u paratetičkim podložnim rečenicama nalazimo ga dosta često već kod Homera. N. pr.

ἀλλ' αἰεὶ τε Διὸς κρείστων νόος αἰγιόχοιο,
ὅς τε καὶ ἄλκιμον ἄνδρα φοβεῖ καὶ ἀφείλετο νίκην
φηιδίως, ὅτε δ' αὐτὸς ἐποτρύνει μαχέσασθαι. Ρ 176—178.

οἶνος γὰρ ἀνώγει

ἡλέος, ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ μάλ' αἴσιμα
καὶ θ' ἀπαλὸν γελᾶσαι, καὶ τ' ὀρχήσασθαι ἀνῆκεν,
καὶ τι ἔπος προέηκεν ὃ πέρ τ' ἄρρητον ἄμεινον. Ξ 463—466.
αἴψα δὲ φυλόπιδος πέλεται κόρος ἀνθρώποισιν,
ἧς τε πλείστην μὲν καλάμην χθονὶ γαλκῶς ἔχουεν,
ἄμητος δ' ὀλίγιστος, ἐπὶν κλίνῃσι τάλαντα
Ζεὺς, ὅς τ' ἀνθρώπων ταμίης πολέμοιο τέτυκται. Τ 121—4.

Ovdje su podložne rečenice ἥς τε ἔχευεν ἢ ὅς τε τέτυκται paratetičke, a rečenica je ἐπὴν κλίνῃσι hipotetička. Isp. još Δ 443. Ξ 217. Σ 108. δ 827. η 217. λ 201. ψ 13.

Napose treba spomenuti primjer Λ 86—91.

ἤμος δὲ δρυτόμος περ ἀνὴρ ὠπλίσσατο δεῖπνον
οὔρεος ἐν βήσσησιν, ἐπεὶ τ' ἐκορέσσατο χεῖρας
τάμνων δένδρεα μακρά, ἄδος τέ μιν ἔϊετο θυμόν,
σίτου τε γλυκεροῦ περὶ φρένας ἕμερος αἰρεῖ,
τῆμος σφῆ ἀρετῆ Δαναοὶ ῥήξαντο φάλαγγας,
κεκλόμενοι ἐτάροισι κατὰ στήχας.

Na prvi bi se mah mislilo, da je rečenica s ἤμος hipotetička i da ovdje gnomički aorist dolazi u hipotetičkoj rečenici. Ali ako se isporedi δ 400—401.

ἤμος δ' ἠέλιος μέσον οὐρανὸν ἀμφιβεβήκη,
τῆμος ἄρ' ἐξ ἄλλος εἴσι γέρον ἄλιος νημερτής —

vidi se, da nije tako. U δ kazuje se podložnom rečenicom doista uvjet glavnoj: da starac ide iz mora, treba da sunce stoji usred neba; ali u Λ ne kazuje se podložnom rečenicom uvjet glavnoj: da Danajci probiju falange, za to ne treba da bi drvar prigotovio ručak. Na jednom i na drugom mjestu vrši se radnja glavne rečenice o podne; to se kazuje podložnom rečenicom, ali ne direktno, nego tako, da se spomigne nekakva radnja, koja je karakteristična za podne. U δ ova je radnja takova, da bez ňe nema podne, ona je uvjet podnevu, dakle i onomu, što se o podne vrši. A u Λ ova je radnja takova, da može biti podne i bez ňe, ona nije uvjet podnevu, dakle ni onomu, što se o podne vrši. Ona je samo sadržaj podnevu t. j. ňom se samo kazuje, što o podne biva. Po tom je u δ podložna rečenica s ἤμος hipotetička podložna rečenica, zato i ima modalni oblik eventualnih hipotetičkih rečenica. A u Λ je podložna rečenica s τῆμος paratetička temporalna rečenica; gnomički aorist dolazi dakle i ovdje u paratetičkoj podložnoj rečenici. Isp. i μ 439.

Rečeno je, da gnomički aorist dolazi samo u paratetičkim podložnim rečenicama. Ipak dolazi i u hipotetičkim podložnim rečenicama aorist, koji ako nije gnomičan, a ono je donekle srodan sa gnomičkim aoristom. U primjeru Pind. Nem. XI, 13—16.

εἰ δὲ τις ὄλβον ἔχων μορφοῦ παραμύσεται ἄλλον,
ἐν τ' ἀέθλοισιν ἀριστεύων ἐπέδειξεν βίαν,
θνατὰ μεμνάσθω περιστέλλων μέλη,
καὶ τελευτᾶν ἀπάντων γαῖν ἐπιεσόμενος —

pored konjunktiva παραμύσεται dolazi aorist ἐπέδειξεν s istim značenjem. Ovu pojavu mislim da vaļa ovako tumačiti. Radnja podložne hipotetičke rečenice vrši se svagda prije radnje glavne rečenice. S gledišta onoga vremena, kad se radnja glavne rečenice vrši, radnja je podložne hipotetičke rečenice svagda prošla. Zato se kadšto (kao u našem primjeru) u podložnoj hipotetičkoj rečenici mjesto konjunktiva kao nehotice upotrebljava aorist, koji možemo zvati ‚aoristus pro coniunctivo‘. ‚Ako tko lepotom prestigne druge i u igrama pokaza (ἐπέδειξεν, mj. ἐπίδειξη ‚pokaže‘) snagu, neka znade, da je smrtan‘. Ovaj je aorist toliko srodan s gnomičkim aoristom, što se ni jedan ni drugi ne upotrebljava s gledišta onoga vremena, u koje se govori, pa opet se jednomu i drugomu određuje značenje s gledišta onoga vremena, u koje se govori, t. j. gnomički aorist dobiva bezvremensko, a aorist pro coniunctivo konjunktivno značenje. Često dolazi aorist pro coniunctivo u hipotetičkim rečenicama bez ei, koje pokazuju, da je onaj, koji govori, uzrujan. N. pr.

κἄν τις ἡμέραν μίαν

χρηστὸς γένηται, δέκα πονηρὸς γίγνεται.

ἐπέτρεψας ἐτέρῳ πλείον' ἔτι δράσει κακά.

Aristof. Ἐκκλ. 177 – 179.

πράττεται τι τῶν ὑμῖν δοκούντων συμφέρειν, ἄφρωνος Αἰσχίνης ἀντέκρουσέ τι καὶ γέγονεν οἷον οὐκ ἔδει, πάρεστιν Αἰσχίνης. Dem. 18, 198. Isp. još Herod. VII, 10, β). Dem. 18, 117 i 274. Kühner, Ausf. griech. Gramm.² II, 784–5.

12. III. Najveće i najinteresantnije područje gnomičkomu aoristu čine Homerove poredbe. U Homerovim pjesmama upotrebljavaju se poredbe, da bi se nešto prikazalo jasnije i življe nego se prostim opisivanjem može prikazati. Zato se za primjer uzima nekakav događaj iz prirode ili iz ljudskoga života, koji se svaki čas događa, te je svakomu dobro poznat i živo pred očima. Ali pjesnik se obično ne zadovoljava tim, da bi onaj događaj, koji uzima za primjer, samo spomenuo, nego ga opširno s kojekakvim potankostima opisuje. Tako poredbe postaju čitave krasne slike, koje su pravi ures Homerovih pjesama. Glavne rečenice u poredbama apstraktne su rečenice; u njima dolaze dakle oni glagolski oblici, koji dolaze u apstraktnim rečenicama t. j. prezent i aorist. A u podložnim rečenicama dolaze oni glagolski oblici, koji dolaze u onakovim podložnim rečenicama, koje pripadaju apstraktnim rečenicama. Da bi se onaj ogromni materijal, što ga pred sobom imadem, bar nekako pregledati mogao, ja ću najprije govoriti o poredbenoj rečenici,

onda o onima (glavnim) rečenicama, kojima se poredbena rečenica širi, napokon o podložnim rečenicama, koje pripadaju poredbenoj rečenici, pa o onima, koje pripadaju onim rečenicama, kojima se poredbena rečenica širi. Najviše bit će mi do toga stalo, da pokažem razliku između (gnomičkoga) aorista i konjunktiva, jer je (po mom sudu) ovo najteže pitanje iz modalne sintakse Homerovih poredaba. U opće pak neka ono, što ću o Homerovim poredbama kazati, bude zajedno mali prinos za bolje poznavanje ovoga od gramatike prilično zanemarenoga poľa.

A. Poredbena rečenica može imati različan oblik :

1. $\omega\varsigma \acute{\epsilon}\tau\epsilon$ dolazi u Ilijadi i Odiseji 49 puta s konjunktivom, 1 put (t 383—8) s optativom, 18 puta s prezentom, a 9 puta s aoristom. Pita se, kad dolazi u rečenici sa $\omega\varsigma \acute{\epsilon}\tau\epsilon$ konjunktiv, kad li prezent ili aorist? Ja mislim, da odlučuje to, da li je rečenica sa $\acute{\epsilon}\tau\epsilon$ hipotetička ili paratetička : u prvom slučaju dolazi u noj konjunktiv, u drugom prezent ili aorist. U oba slučaja uzima se za primjer neko vrijeme ili, ako se hoće, neka situacija : to pokazuje $\omega\varsigma \acute{\epsilon}\tau\epsilon$ ‚kao kad‘ (t. j. $\omega\varsigma \tau\acute{o}\tau\epsilon, \acute{\epsilon}\tau\epsilon$ — ‚kao tada, kad —‘). To se vrijeme označuje rečenicom sa $\acute{\epsilon}\tau\epsilon$, i to ili tako, da mu se nom kazuje uvjet : rečenica sa $\acute{\epsilon}\tau\epsilon$ pripada među hipotetičke ; ili tako, da mu se nom kazuje sadržaj : rečenica sa $\acute{\epsilon}\tau\epsilon$ pripada među paratetičke rečenice. N. pr.

$\omega\varsigma \delta' \acute{\epsilon}\tau\epsilon \pi\upsilon\rho \acute{\alpha}\delta\eta\lambda\omicron\nu \acute{\epsilon}\nu \acute{\alpha}\zeta\acute{\upsilon}\lambda\omicron \acute{\epsilon}\mu\pi\acute{\epsilon}\sigma\eta \Upsilon\lambda\eta'$
 $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\eta \tau' \acute{\epsilon}\iota\lambda\upsilon\phi\acute{o}\omega\nu \acute{\alpha}\nu\epsilon\mu\omicron\varsigma \phi\acute{\epsilon}\rho\epsilon\iota, \omicron\iota \delta\acute{\epsilon} \tau\epsilon \theta\acute{\alpha}\nu\omicron\mu\iota$
 $\pi\rho\acute{o}\rho\rho\iota\zeta\omicron\iota \pi\acute{\iota}\pi\tau\omicron\upsilon\sigma\iota\nu \acute{\epsilon}\pi\epsilon\iota\gamma\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\iota \pi\upsilon\rho\acute{o}\varsigma \acute{o}\rho\mu\acute{\eta}$
 $\omega\varsigma \acute{\alpha}\rho' \acute{\upsilon}\pi' \text{'Ατρείδη} \text{'Αγαμέμνωνι} \pi\acute{\iota}\pi\tau\epsilon \kappa\acute{\alpha}\rho\eta\nu\alpha$
 $\text{Τρώων} \phi\epsilon\upsilon\gamma\acute{o}\nu\tau\omega\nu. \Lambda 15\bar{5}-159.$

Rečenica $\acute{\epsilon}\tau\epsilon \acute{\epsilon}\mu\pi\acute{\epsilon}\sigma\eta$ hipotetička je rečenica te ima modalni oblik eventualnih hipotetičkih rečenica. Nom se kazuje uvjet onomu vremenu, koje se uzima za primjer t. j. nom se kazuje, što treba da bude, da to vrijeme nastane. Sadržaj tomu vremenu t. j. što u to vrijeme biva, kazuje se onim rečenicama, koje slijede (od $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\eta$ do $\acute{o}\rho\mu\acute{\eta}$). Vatra treba da navali na šumu, onda nastane takova situacija, da je vjetar svakuda nosi i da se stabla s korijenećem ruše od ognene sile.

Sada ogledajmo jedan primjer, u kojem u rečenici s $\acute{\epsilon}\tau\epsilon$ dolazi aorist ; n. pr.

$\omega\varsigma \delta' \acute{\epsilon}\tau\epsilon \tau\acute{\iota}\varsigma \tau\epsilon \delta\rho\acute{\alpha}\kappa\omicron\nu\tau\alpha \iota\delta\acute{o}\nu \pi\alpha\lambda\acute{\iota}\nu\omicron\rho\sigma\omicron\varsigma \acute{\alpha}\pi\acute{\epsilon}\sigma\tau\eta$
 $\omicron\upsilon\rho\epsilon\omicron\varsigma \acute{\epsilon}\nu \beta\acute{\eta}\sigma\eta\sigma\acute{\eta}\varsigma, \acute{\upsilon}\pi\acute{o} \tau\epsilon \tau\rho\acute{o}\mu\omicron\varsigma \acute{\epsilon}\lambda\lambda\alpha\beta\epsilon \gamma\upsilon\acute{\alpha},$
 $\acute{\alpha}\psi \delta' \acute{\alpha}\nu\epsilon\chi\acute{o}\rho\eta\sigma\epsilon\nu, \acute{\omega}\chi\rho\acute{o}\varsigma \tau\acute{\epsilon} \mu\iota\nu \acute{\epsilon}\iota\lambda\epsilon \pi\rho\alpha\rho\epsilon\acute{\iota}\acute{\alpha}\varsigma,$

ὡς κύτις καθ' ὄμιλον ἔδω Τρώων ἀγερώγων
 δέισας Ἄτρειος υἱὸν Ἀλέξανδρος θεοειδής. Γ 33—37.

Rečenica *ὅτε ἀπέστη* paratetička je rečenica. Nom se ne kazuje uvjet, nego sadržaj onomu vremenu, koje se uzima za primjer t. j. nom se ne kazuje, što treba da bude, da to vrijeme nastane, nego što u to vrijeme biva. A rečenicama, koje slijede, nastavlja se kazivati sadržaj tomu vremenu, nima se hoće sadržaj tomu vremenu još bolje da iscrpe, ne bi li slika negova izišla potpunija. Aorist, koji dolazi u rečenici *ὅτε ἀπέστη*, gnomički je aorist. A kako gnomički aorist može dolaziti u paratetičkoj podložnoj rečenici, o tom se govorilo naprijed pod II.

Isporedi još: ἤριπτε δ' ὡς ὅτε τις δρυς ἤριπεν ἢ ἀγερωῖς
 ἢ ἐ πίτυς βλωθρή, τήν τ' οὔρεσι τέκτονες ἄνδρες
 ἐξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι νήιον εἶναι. N 389—391. (Π 482—484)
 ὡς ὅτ' ἀνήρ φόρυγγος ἐπιστάμενος καὶ ἀοιδῆς
 ῥηιδίως ἐ τάνυσσε νέφ' περὶ κόλλοπι χορδήν,
 ἀψας ἀμφοτέρωθεν εὐστρεφὲς ἔντερον αἶσας,
 ὡς ἄρ' ἄτερ σπουδῆς τάνυσεν μέγ' αὖ τόξον Ὀδυσσεύς. φ 406—409.

Osim toga dolazi gnomički aorist u rečenici sa ὡς ὅτε Δ 275 do 282. E 901—904. Λ 558—565. Π 823—828. Υ 403—406. ε 488 do 491.

Mjesta, gdje dolazi ὡς ὅτε s konjunktivom, bilježi Delbrück, Synt. Forschgen I, 161—162.

2. ὡς dolazi u Ilijadi i Odiseji 18 puta s konjunktivom, 24 puta s prezentom, a 9 puta s aoristom. I ovdje držim rečenice, u kojima dolazi konjunktiv, za hipotetičke, a one, u kojima dolazi prezent ili aorist, za paratetičke podložne rečenice. I Delbrück drži rečenice, u kojima dolazi konjunktiv, za priorne (t. j. hipotetičke), isp. Synt. Forschgen 65. Ali ima bitna razlika između negova i moga shvaćanja. Delbrück misli, da je rečenica sa ὡς podložna onoj rečenici, kojom se poredbi kazuje aplikacija i koja se obično počinje sa ὡς ,tako'. N. pr.

ὡς δ' ἄνεμος ζαῆς ἦτων θημῶνα τινάξῃ
 καρφαλίων, τὰ μὲν ἄρ' τε διεσκέδασ' ἄλλυδις ἄλλη,
 ὡς τῆς δούρατα μακρὰ διεσκέδασ'. ε 368—370.

Po Delbrücku rečenica ὡς τινάξῃ podložna je rečenici ὡς διεσκέδασε; prvom se kazuje prius (zato je priorna), drugom posterius, ili (kako ja mislim, da su Delbrückove priorne rečenice upravo hipotetičke) prvom se kazuje uvjet, drugom posljedak. Ali ja mislim, da radna ,uzvitlati kup suhe pleve' nije ni uvjet ni prius radni

raznijeti daske lađene; među ovim radnjama nema u opće nikakve druge sveze nego da se druga s prvom isporučuje. Rečenica $\omega\varsigma$ $\tau\iota\nu\acute{\alpha}\xi\eta$ ne može dakle kao hipotetička podložna rečenica pripadati rečenici $\omega\varsigma$ $\delta\iota\sigma\kappa\acute{\epsilon}\delta\iota\chi\sigma\epsilon$. Ja u opće mislim, da $\omega\varsigma$ i $\tau\iota\nu\acute{\alpha}\xi\eta$ ne pripadaju istoj rečenici, nego $\omega\varsigma$ pripada onoj situaciji, koja se uzima za primjer i koja se u poredbi crta; a rečenica $\tau\iota\nu\acute{\alpha}\xi\eta$ podložna je ovoj situaciji, i to tako, da se $\acute{\nu}\omicron\mu$ ovoj situaciji kazuje uvjet. Rečenica sa $\omega\varsigma$ osvrće se onda na jednu crtu ove situacije, i to ovdje na onu, koja je izrečena u rečenici $\tau\acute{\alpha}$ $\mu\acute{\epsilon}\nu$ $\acute{\alpha}\rho$ $\tau\epsilon$ itd.; to dokazuje glagol $\delta\iota\sigma\kappa\acute{\epsilon}\delta\iota\chi\sigma\epsilon$. Po svemu tomu $\omega\varsigma$ nije konjunkcija rečenice $\tau\iota\nu\acute{\alpha}\xi\eta$, nego $\tau\iota\nu\acute{\alpha}\xi\eta$ je bez konjunkcije, kao što su bez konjunkcije hipotetičke rečenice kao Aristof. *Ἐκκλ.* 177—179., o kojima se naprijed pod II. govorilo, samo što u onim primjerima dolazi aorist pro coniunctivo, a u ovima sam konjunktiv. I kao što se ondje može dodati konjunkcija $\epsilon\iota$, tako bi i ovdje $\epsilon\iota$ (isp. primjer I 480 do 482. dalje pod 3) ili $\acute{\epsilon}\tau\epsilon$ bila ona konjunkcija, koja bi najjasnije pokazivala, u kakvoj je svezi rečenica $\tau\iota\nu\acute{\alpha}\xi\eta$ sa situacijom, koja se sa $\omega\varsigma$ uzima za primjer. Ako ovu konjunkciju umetnemo, razjasnit će se odmah značenje rečenice $\omega\varsigma$ — $\tau\iota\nu\acute{\alpha}\xi\eta$: $\omega\varsigma$ ($\epsilon\iota$) — $\tau\iota\nu\acute{\alpha}\xi\eta$ „kao [u toj situaciji (zgodu), ako] žestok vjetar kup suhe pleva uzvitla“. Vjetar treba kup suhe pleva da uzvitla, onda nastane situacija, koja se uzima za primjer; onda vjetar plevu raznese na sve strane. Tako je i Posidon raznio velike daske lađene. Po tom se naše rečenice ne razlikuju bitno od rečenica sa $\omega\varsigma$ $\acute{\epsilon}\tau\epsilon$ i konjunktivom. Samo su ove jasnije, jer dolazi u $\acute{\nu}\omicron\mu$ konjunkcija $\acute{\epsilon}\tau\epsilon$, a u našima nema konjunkcije. Zato $\omega\varsigma$ $\acute{\epsilon}\tau\epsilon$ s konjunktivom i dolazi toliko češće (49 puta) nego $\omega\varsigma$ s konjunktivom (18 puta). Mjesta, gdje dolazi $\omega\varsigma$ s konjunktivom, navodi Delbrück, *Syntakt. Forschungen* I, 161.

Posve su drukčije one poredbene rečenice sa $\omega\varsigma$, u kojima dolazi prezent ili aorist. One su doista podložne onoj rečenici, kojom se poredbi kazuje aplikacija, i to paratetički podložne. N. pr.

$\omega\varsigma$ δ' $\acute{\alpha}\pi\omicron$ $\sigma\acute{\omega}\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$ $\omicron\upsilon$ $\tau\iota$ $\lambda\acute{\epsilon}\omicron\upsilon\tau'$ $\acute{\alpha}\acute{\iota}\theta\omega\upsilon\alpha$ $\delta\acute{\upsilon}\nu\alpha\upsilon\tau\alpha\iota$;

$\rho\omicron\mu\acute{\iota}\mu\epsilon\upsilon\epsilon\varsigma$ $\acute{\alpha}\gamma\gamma\alpha\upsilon\lambda\omicron\iota$ $\mu\acute{\epsilon}\gamma\alpha$ $\rho\epsilon\iota\upsilon\alpha\omicron\upsilon\tau\alpha$ $\delta\iota\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$,

$\omega\varsigma$ $\acute{\rho}\alpha$ $\tau\omicron\upsilon\tau$ $\omicron\upsilon\kappa$ $\acute{\epsilon}\delta\acute{\upsilon}\nu\alpha\upsilon\tau\omicron$ $\delta\acute{\upsilon}\omega$ $\text{Αἴ}\kappa\alpha\upsilon\tau\epsilon$ $\kappa\omicron\rho\upsilon\sigma\tau\acute{\alpha}$

$\text{Ἐ}\kappa\tau\omicron\upsilon\alpha$ $\text{Π}\rho\omicron\alpha\upsilon\mu\acute{\iota}\delta\eta\upsilon$ $\acute{\alpha}\pi\omicron$ $\nu\epsilon\chi\tau\omicron\upsilon$ $\delta\epsilon\iota\delta\acute{\iota}\chi\alpha\sigma\theta\alpha\iota$. Σ 161—164.

Ovdje se rečenicom $\omega\varsigma$ $\omicron\upsilon$ $\tau\iota$ $\delta\acute{\upsilon}\nu\alpha\upsilon\tau\alpha\iota$ ne kazuje uvjet nekakvoj situaciji, koja bi se uzimala za primjer, nego rečenicom $\omega\varsigma$ $\omicron\upsilon$ $\tau\iota$ $\delta\acute{\upsilon}\nu\alpha\upsilon\tau\alpha\iota$ kazuje se upravo ono, što se uzima za primjer. Ali tako jednostavnih primjera ima malo. Obično se rečenica sa $\omega\varsigma$ širi dru-

gim rečenicama pa se često ona radnja, koja se uzima za primjer, izriče kojom od ovih rečenica. N. pr.

ὥς δὲ λέων ἐλάφῳ ταχείης νήπια τέκνα
 ῥηιδίως συνέαξε λαβῶν κρατεροῖσιν ὁδοῦσιν,
 ἐλθῶν εἰς εὐνήν, ἀπαλὸν τέ σφ' ἤτορ ἀπήυρα·
 ἢ δ' εἴ περ τε τύγῃσι μάλα σχεδόν, οὐ δύναται σφιν
 χραισμῆν αὐτὴν γάρ μιν ὑπὸ τρόμος αἰνὸς ἰκάνει·
 καρπαλίμως δ' ἦξε διὰ δρυμὰ πικνὰ καὶ ὕλην
 σπεύδουσ' ἰδρώουσα κραταιῷ θηρός ὑφ' ὀρυγῆς·
 ὥς ἄρα τοῖς οὐ τις δύνατο χραισμῆσαι ὄλεθρον
 Τρώων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὑπ' Ἀργεῖοισι φέβοντο. Α 113—121.

Ovdje se ne uzima za primjer radnja, koja se izriče glagolom *συνέαξε*, nego ona, koja se izriče rečenicom *οὐ δύναται χραισμῆν*, što se vidi iz rečenice sa *ὥς* (*οὐ τις δύνατο χραισμῆσαι ὄλεθρον*). Moglo bi se kazati, da je pjesnik najprije htio da uzme za primjer radnju *συνᾶξει*, zato je nu i spomenuo u rečenici sa *ὥς*; ali je poslije šireći poredbu to zaboravio pa kod rečenice sa *ὥς* mislio na onu od spomenutih radnja, koja mu se za njegovu svrhu činila najkarakterističnija. U tom slučaju rekao bi čovjek, da *ὥς* ne pripada upravo samo onoj rečenici, u kojoj se nalazi, nego čitavoj situaciji, koja se u poredbi čita; tako da se ovakovi primjeri približavaju onima, u kojima dolazi *ὥς* čte s prezentom ili aoristom, gdje čte pokazuje, da se za primjer uzima čitava situacija, kojoj se rečenicama, koje slijede, kazuje sadržaj. Aorist, koji dolazi u rečenici sa *ὥς*, gnomički je aorist, za koji je naprijed pod II. rečeno, kako može dolaziti u paratetičkim podložnim rečenicama.

Evo nekoliko primjera :

ὥς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
 εὐρών ἢ ἔλαφον κεραὸν ἢ ἄγριον αἶγα,
 πεινάων μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴ περ ἂν αὐτὸν
 σέυωνται ταχέες τε κύνες θαλαροὶ τ' αἰζήνοί·
 ὥς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον θεοειδέα
 ὀφθαλμοῖσι ἰδὼν Γ 23—28.

,Kao što se lav obraduje itd.'

ὥς δὲ θεὸς ναύτησιν ἐλδομένοισιν ἔδωκεν
 οὖρον, ἐπὶν κεκάμωσιν εὐξέστησ' ἐλάττησιν
 πόντον ἐλαύνοντες, καμάτῳ δ' ὑπὸ γυῖα λέλυνται,
 ὥς ἄρα τῷ Τρώεσσιν ἐλδομένοισι φανήτην. Π 4—7.
 ὥς δὲ λύκοι ἄρνεσσιν ἐπέγραον ἢ ἐρίφοισιν
 σίνται, ὑπέκ μῆλων ἀιρεύμενοι, αἶ τ' ἐν ὄρεσσιν

ποιμένος ἀφραδίῃσι διέτμαγεν· οἱ δὲ ἰδόντες
 αἰψά διαρπάξουσιν ἀνάγκιδά θυμὸν ἐχούσας·
 ὡς Δαναοὶ Τρώεσσι ἐπέχραον. Π 352—356.
 ἀλλὰ μοι Ἀχιλλεύς τούξας θάνατόν τε μῦρον τε
 ἔκτα σὺν οὐλομένη ἀλόχῳ, οἰκόνδε καλέσσας,
 δεῖπνίσσας, ὡς τίς τε κατέκτανε βοῦν ἐπὶ φάτῃ.

λ 409—411. (isp. δ 534—535.)

Osim toga dolazi aorist u rečenici sa ὡς još na ovim mjestima: Θ 306—308. Λ 548—557. Ν 62—65. Ο 271—280.

3. ὡς εἰ dolazi u Ilijadi i Odiseji 8 puta s optativom, 1 put s konjunktivom, a 1 put s aoristom. Za primjere, u kojima dolazi ὡς εἰ s optativom, ispredi Langea, Partikel εἰ str. 127 i daļe. Onaj jedini primjer sa ὡς εἰ i konjunktivom po onom, što je doslije rečeno, nije teško razumjeti:

ὃ δὲ με πρόφρων ὑπέδεκτο,
 καὶ μ' ἐφίλησ' ὡς εἰ τε πατήρ ἦν παῖδά φιλήσῃ
 μούον τηλύγετον πολλοῖσιν ἐπὶ κτεάτεσσιν. Ι 480—482.

Rečenica εἰ τε φιλήσῃ hipotetička je podložna rečenica. Njom se kazuje uvjet onoj situaciji, koja se sa ὡς uzima za primjer. Ova situacija nastane, ako otac zavoli svoga sina jedinca itd. Prevesti vaļa: — i zavoļe me, kao ako otac zavoli svoga sina itd.⁴

Sada ogledajmo onaj jedini primjer, gdje u rečenici sa ὡς εἰ dolazi aorist:

αὐτὰρ ἔπειτα
 λαοὶ ἔπονθ', ὡς εἰ τε μετὰ κτίλον ἔσπετο μῆλα
 πιόμεν' ἐκ βοτάνης· γάννυται δ' ἄρα τε φρένα ποιμήν·
 ὡς Αἰεὶξ θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι γεγῆθει.
 ὡς ἴδε λαῶν ἔθνος ἐπισπόμενον εἰσι αὐτῷ. Ν 491—495.

Aorist ἔσπετο u rečenici sa ὡς εἰ ne moļe biti gnomički aorist, jer gnomički aorist ne dolazi u hipotetičkim rečenicama, a da je ova rečenica hipotetička, dokazuje εἰ. Ovaj aorist moļe biti samo aorist pro coniunctivo, o kojem isp. naprijed pod II. Ovaj se dakle primjer ne razlikuje bitno od predašnjega.

4. ἤυτε (εὔτε) dolazi u Ilijadi i Odiseji 1 put s konjunktivom, 4 puta s prezentom, a 4 puta s aoristom. Što se gođ mislilo o etimologiji riječi ἤυτε (cf. Brugmannovu grčku gramatiku², str. 222.), toliko stoji, da je komparativni adverab poput ὡς. Konjunktiv pa prezent i aorist upotreļavaju se dakle u rečenici sa ἤυτε (εὔτε) tako isto, kao i u rečenici sa ὡς (isp. naprijed br. 2). Konjunktiv dolazi u rečenici sa ἤυτε P 547—552:

ἥυτε πορφυρέην ἱρίν θνητοῖσι τ' ἀνύσσει
 Ζεὺς ἐξ οὐρανόθεν, τέρας ἔμμεναι ἢ πολέμοιο
 ἢ καὶ χειμῶνος δυσθαλπέος, ὅς ῥά τε ἔργων
 ἀνθρώπους ἀνέπαυσεν ἐπὶ χθονί, μῆλα δὲ κήδει,
 ὡς ἢ πορφυρὴ ναιφέλη πυκάζατα ἐ αὐτῆν
 δῦσεν Ἀχαιῶν ἔθνος, ἔγειρε δὲ φῶτα ἕκαστον.

,kao (ako, kad) grimiznu dugu smrtnicima rastegne Zeus s neba itd.'

Aorist se u rečenici sa ἥυτε (εὔτε) nalazi n. pr.

εὔτ' ὄρεος κορυφῆσι νότος κατ' ἔχουεν οὐμήχλην,
 ποιμέσιν οὐ τι φίλην, κλέπτῃ δὲ τε νυκτὸς ἀμείνω,
 τόσσον τίς τ' ἐπιλεύσει ὅσσον τ' ἐπὶ λῆαν ἔησαν
 ὡς ἄρα τῶν ὑπὸ ποσσὶ κονίσταλος ὄρνυτ' ἀελλῆς
 ἐρχομένων μάλα δ' ὄκα διέπρησσαν πεδίωιο. Γ' 10—14.

,kao što po vrsima brdskima južniak razaspe maglu itd.'

ἥυτε κίρκος ὄρεσφιν, ἐλαφρότατος πετεινῶν,
 ῥηιδίως οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν
 ἢ δὲ θ' ὕπαιθα φοβέεται, θ' δ' ἐγγύθεν ὄξυ λεληκῶς
 ταρφέ' ἐπαίσει, ἐλέειν τέ ἐ θυμὸς ἀνώγει
 ὡς ἄρ' ὅ γ' ἔμμεμαῶς ἰθὺς πέτετο, τρέσει δ' Ἐκτωρ
 τεῖχος ὑπὸ Τρώων, λαψήρα δὲ γούνατ' ἐνώμα. X 139—144.

Osim toga dolazi ἥυτε s aoristom B 480—483. II 487—491.

5. Relativne riječi οἷος, ὅσος dolaze u Ilijadi i Odiseji samo s prezentom (10) i s aoristom (5 puta), nigda s konjunktivom ni s optativom. Po tom su sve poredbene rečenice sa οἷος, ὅσος paratetički podložne onoj rečenici (sa τοῖος, τόσος), kojom se poredbi kazuje aplikacija, te se u svemu mogu najbolje isporediti s onima, u kojima dolazi ὡς s prezentom ili aoristom (isp. naprijed pod 2). N. pr.

οἷη δὲ ζεφύροιο ἐχεύατο πόντον ἐπι φριζῆ
 ὀρνυμένοιο νέον, μελάνει δὲ τε πόντος ὑπ' αὐτῆς,
 τοῖαι ἄρα στίχες εἶατ' Ἀχαιῶν τε Τρώων τε
 ἐν πεδίω. Η 63—66.

,Kakvo se lelijaše po moru raširi, kad zapadniak počinu duhati, a crni se more pod nim, takovi su redovi Ahejaca i Trojanaca sje-djeli u ravnici'.

ὅσσα δὲ μερμηήριξε λέων ἀνδρῶν ἐν ὄμιλῳ
 δείσας, ὅπποτε μιν δόλιον περὶ κύκλον ἄγῳσιν,
 τόσσα μιν ὀρμαίνουσεν ἐπὶ λυθε ἥδυμος ὕπνος. δ 791—793.

Ostala su mjesta, gdje u poredbenoj rečenici dolazi relativ s aoristom: Δ 75—78. E 554—560. E 770—772.

B. U rečenicama kojima se poredbena rečenica širi, dolazi prezent ili gnomički aorist. Ove su rečenice glavne apstraktne rečenice, u kojima su, kao što smo naprijed vidjeli, ovi oblici glagolski posve na mjestu. Najčešće dolazi u nima sam prezent, rjeđe se uz prezent nahodi aorist, najrjeđe dolazi sam aorist. Dosta će biti, ako navedem jedan primjer za sam aorist i jedan za prezent i aorist.

Po tri rečenice s aoristom nalazimo osim Γ 33—37. (isp. A. 1.) još O 271—278. i Φ 522—525. Evo onoga posljednega mjesta:

ὡς δ' ὅτε καπνός ἰδὼν εἰς οὐρανὸν εὐρὺν ἰκάνει
 ἄστερος αἰθρομένον, θεῶν δέ ἐ μῆνις ἀνῆκεν,
 πᾶσι δ' ἔθηκε πόνον, πολλοῖσι δὲ κήδε' ἐφῆκεν,
 ὡς Ἀχιλεὺς Ἴρώεσσι πόνον καὶ κήδε' ἔθηκεν.

Po dvije rečenice s aoristom nahode se Π 297—302. i δ 335—340. (=ρ 126—131). Po jedna rečenica s aoristom nalazi se Δ 452—456. E 597—600. Λ 62—65. Π 487—491. Υ 495—499. Ψ 692—694. ε 368—370. ε 394—398. μ 251—255. χ 468—472.

Rečenice s aoristom nahode se pored rečenica s prezentom n. pr.

ἄμφι δ' ἄρ' αὐτόν

Ἴρῶες ἔπον ὡς εἶ τε δαρκοῖσι θῶες ἤρεσφι
 ἄμφ' ἔλαφον κερκὸν βεβλημένον, ὅν τ' ἔβλε' ἀνὴρ
 ἰὼ ἀπὸ νευρῆς τὸν μὲν τ' ἠλυξέ ποδῆσσι
 φεύγων, ὄφρ' αἶμα λιχρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρη
 αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τὸν γε δαμάσσεται ὠκὺς ὀιστός,
 ὠμορῶγχοι μιν θῶες ἐν οὔρεσι δαρδάρουσι
 ἐν νέμει σκιερῶ' ἐπὶ τε λὴν ἠγαγε δαίμων
 σίντην· θῶες μὲν τε διέτρεσαν, αὐτὰρ ὁ δάρπτει·
 ὡς ῥα τότε ἄμφ' Ὀδυσῆα δαίφρονα ποικίλομητιν
 Ἴρῶες ἔπον πολλοὶ τε καὶ ἄλκιμοι, αὐτὰρ ὁ γ' ἦρωις
 ἄισσων ᾧ ἔγχει ἀμύνετο νηλεὲς ἦμαρ. Λ 473—484.

Aorisme rečenice dolaze pored prezentnih još:

Δ 141—147. Δ 275—282. Δ 482—489. E 87—94. E 135—143.
 Θ 555—561. I 4—8. Λ 113—121. Λ 172—178. Λ 548—557. Λ
 558—565. M 41—48. M 299—306. N 298—305. O 624—629. O
 630—637. O 679—686. Π 823—828. P 53—60. P 61—69. P 109
 —112. P 389—395. P 657—667. P 625—731. Σ 316—323. Υ 164
 —175. X 93—97. ν 31—35. χ 383—389. ψ 233—240.

C. Od rečenica podložnih poredbenoj rečenici dolazi aorist:

1. u relativnim rečenicama, u kojima dolazi konjunktiv (u Ilijadi i Odiseji 33 puta), prezent (44 puta) ili aorist (29 puta).

Relativne rečenice s konjunktivom bez ikakve su sumnje poredbenoj rečenici hipotetički podložne. N. pr.

ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ δόρποιο λιλαίεται, ᾧ τε πανῆμαρ
 νεῖον ἀν' ἔλκητρον βόε οἴνοπε πηκτὸν ἄροτρον
 ἀσπασίως δ' ἄρα τῷ κατέδου φάος ἡλείου
 δόρπον ἐποίχεσθαι, βλάβεται δὲ τε γούνατ' ἰόντι
 ὡς Ὀδυσῆ' ἀσπαστὸν ἔδου φάος ἡλείου. v 31—35.

Da nekome čitav dan volovi po nivu vuku plug, to je uvjet onoj želi negovoj za večerom, koja se uzima za primjer. Ostale primjere navodi Delbrück, Synt. Forsch. str. 135. One relativne rečenice, u kojima dolazi prezent ili aorist, paratetičke su podložne rečenice. Ali će biti među njima i hipotetičkih, u kojima prezent ili aorist dolazi pro coniunctivo. Ispredi n. pr.

δὴ τότε μιν τρίς τόσσον ἔλεν μένος, ὡς τε λέοντα,
 ὃν ῥά τε ποιμὴν ἀγρῶ ἐπ' εἰροπόκοισ' οἴεσσι
 χρᾶύση μὲν τ' αὐλῆς ὑπεράλμενον οὐδὲ δαμάσση — E 136—138. i
 Τρῶες ἔπον ὡς εἶ τε δαφουνοὶ θῶες ὄρεσση
 ἀμφ' ἔλαφρον κεραὸν βεβλημένον, ὃν τ' ἔβαλ' ἀνὴρ
 ἰῶ ἀπὸ νευρῆς — A 474—476.

U drugom primjeru dolazi aorist ἐβλεε ondje, gdje u prvom primjeru u analognoj prilici nalazimo konjunktiv χρᾶύση. No ja za sada nijesam mogao odijeliti jedne od drugih. Kako može gnomički aorist dolaziti u paratetičkim podložnim rečenicama, o tom se govorilo naprijed pod II. Paratetičke bit će n. pr. ove relativne rečenice s aoristom:

ἦύτε πορφυρέην ἶνιν θνητοῖσι τανύσση
 Ζεὺς ἐξ οὐρανόθεν, τέρας ἐμμεναι ἢ πολέμοιο
 ἦ καὶ χειμῶνος δυσθαλπέος, ὅς ῥά τε ἐργων
 ἀνθρώπους ἀνέπασεν ἐπὶ χθονί, μῆλα δὲ κῆδει — P 547—550.
 ὡς δὲ γῶν κατατήκετ' ἐν ἀκροπόλοισιν ὄρεσση,
 ἦν τ' εὖρος κατέτηξεν, ἐπὴν ζέφυρος καταχέυη — τ 205—206.

Tako još: E 88¹. O 364. P 583. P 283. P 674.

Ostale poredbenoj rečenici podložne relativne rečenice s aoristom nalaze se na ovim mjestima: B 146. E 523. A 28. A 173. A 559. M 158. N 243. N 300. N 391. (= Π 484). Π 354. Π 753. Π 768. P 158. Φ 494. Ψ 223. Ψ 712. Ω 481. ζ 233. (= ψ 160). π 218. χ 300. χ 386.

2. u temporalnim rečenicama sa ὅτε, u kojima dolazi konjunktiv (u Ilijadi i Odiseji 9 puta), prezent (2 puta) ili aorist (5 puta).

¹ Citira se onaj stih, u kojem dolazi aorist.

One rečenice sa *ὅτε*, u kojima dolazi konjunktiv, pripadaju među hipotetičke podložne rečenice, n. pr.

ὅσα δὲ μερμήριζε λέων ἀνδρῶν ἐν ὀμίλῳ
 δέισας, ὀππότε μιν δόλιον περὶ κύκλον ἄγωσιν,
 τόσα μιν ὀρμαίνουσιν ἐπήλυθε ἥδυμος ὕπνος. δ 791—793.

Isp. Delbrücka Synt. Forschgen I, 168—169. A one, u kojima dolazi prezent ili aorist, pripadaju među paratetičke podložne rečenice, ali dopuštam, da ima među njima i gdjejoja hipotetička, u kojoj dolazi aorist pro coniunctivo, dok je aorist u paratetičkim rečenicama gnomički aorist. Paratetičke bit će n. pr.

ὡς ὅτ' ἂν ἀστράπτῃ πόντις Ἥρης ἠυκόμοιο,
 τεύχων ἢ πολὺν θυβρον ἀθέσφατον ἢ ἐχάλαζαν
 ἢ νηετόν, ὅτε πέρ τε χιών ἐπάλυενεν ἀρούρας — K 5—7.
 — ὡς τε νηάδες χιόνος πίπτωσι θαμεία
 ἤματι χειμερίῳ, ὅτε τ' ὄρετο μητίετα Ζεὺς
 νηέμεν — M 278—280.

Ostale predbenoj rečenici podložne rečenice sa *ὅτε* i aoristom nalaze se na ovim mjestima: © 556. Ξ 397. Σ 219.

D. Od rečenica podložnih kojoj od onih rečenica, kojima se predbeno rečenica širi, dolazi aorist:

1. u temporalnim rečenicama s *ἐπεὶ*, u kojima dolazi konjunktiv (u Ilijadi i Odiseji 2 puta: Λ 478. Φ 575.) ili aorist (1 put). One rečenice s *ἐπεὶ*, u kojima dolazi konjunktiv, pripadaju među hipotetičke podložne rečenice. Napose nas zanima ona rečenica s *ἐπεὶ*, u kojoj dolazi aorist. Evo čitave ove poredbe:

ὡς δ' ὅτ' ὄνος παρ' ἀρούρας ἰὼν ἐβήσατο παῖδας
 νωθῆς, ᾧ δὴ πολλὰ περὶ ῥόπαλ' ἀμφὶς ἐάγη,
 κείρει τ' εἰσελθὼν βαθὺ λήιον· οἳ δὲ τε παῖδες
 τύπτουσιν ῥοπάλοισι· βίη δὲ τε νηπίη αὐτῶν
 σπουδῆ δ' ἐξήλασσαν, ἐπεὶ τ' ἐκορέσσατο φορβῆς

Λ 558—562.

Na prvi mah rekao bi čovjek, da je rečenica *ἐπεὶ ἐκορέσσατο* hipotetička, dakle da aorist *ἐκορέσσατο* stoji mjesto konjunktiva, ali ja mislim, da pjesnik nije htio kazati, da je to, da se magarac najede, uvjet, da ga djeca mogu istjerati, nego je k *σπουδῆ ἐξήλασσαν* dodao *ἐπεὶ ἐκορέσσατο* kao paratetički dodatak, koji izriče novu karakterističnu crtu, da kad djeca napokon s teškom mukom magarca istjeraju, on se već najeo (Ameis kaže: ein humoristischer Zusatz, welcher die fruchtlosen Bemühungen der Knaben noch einmal in

ein helles Licht stellt). Po tom će rečenica ἐπει ἐκορέσσατο biti paratetička, a aorist ἐκορέσσατο gnomički aorist, koji je u paratetičkoj podložnoj rečenici posve na mjestu.

2. u rečenicama s ὄφρα, u kojima dolazi konjunktiv (u Ilijadi i Odiseji 5 puta) ili aorist (1 put). Što se tiče onih rečenica s ὄφρα, u kojima dolazi konjunktiv, Delbrück drži Δ 477. za hipotetičku (priornu), jer ὄφρα znači ‚so lange als‘ (Synt. Forschgen I, 170.); sve druge drži Delbrück za paratetičke (posteriorne), i to Δ 486. M 281. Π 10. za finalne (ὄφρα = lat. ‚ut‘ finale; Synt. Forschgen I, 155.), a X 192. za temporalnu (ὄφρα = nem. ‚bis‘; Synt. Forschgen I, 159.). Ali ja mislim, 1) da rečenice M 281. Π 10. i X 192. idu u istu kategoriju i da ὄφρα u svima znači nem. ‚bis‘; 2) da su sve tri rečenice s ὄφρα hipotetičke. Uzmimo n. pr. M 281.

— ὡς τε νεράδες χιόνος πίπτωσι θαυραῖαι
ἤματι χειμερίῳ, ὅτε τ' ὄρετο μητίετα Ζεὺς
νερέμεν, ἀνθρώποισι πιχρυσκόμενος τὰ ἄ κήλα
κοιμήσας δ' ἀνέμους χέει ἔμπυτον, ὄφρα καλύψῃ
ὕψηλῶν ὄρεων κορυφὰς καὶ πρόωνας ἄκρους —

ὄφρα καλύψῃ može se sasvim lako prevesti: ‚dok pokrije vrhunce visokih gora itd.‘ (i Ameis prevodi ὄφρα ‚bis‘). Na dađe καλύψῃ istina ne izriče uvjeta radni glagola χέειν; zato se i čini, da rečenica ὄφρα καλύψῃ nije hipotetička; ali καλύψῃ pokazuje uvjet onomu vremenu, do kojega radni glagola χέειν traje. Ako za ὄφρα uzmemo riječ ‚do kad‘, koja jasnije pokazuje, što ὄφρα znači, nego li ‚dok‘, možemo ὄφρα καλύψῃ prevesti: ‚— do (onoga vremena,) kad pokrije‘ t. j. Zeus treba vrhunce gorske da pokrije, onda nastane ono vrijeme, do kojega on sipa snijeg. Po tom su pomenute rečenice s ὄφρα i konjunktivom doista hipotetičke.

A ni u čemu se od njih ne razlikuje ona jedina rečenica s ὄφρα i aoristom E 558.

οἷω τῷ γε λέοντε δῦω ὄρος κορυφῆσιν
ἐτραφέτην ὑπὸ μητρὶ βαθείης ταρφέσιν ὕλης
τὼ μὲν ἄρ' ἀρπάζζοντε βόας καὶ ἴβρια μῆλα
σταθμοὺς ἀνθρώπων κεραιζέτον, ὄφρα καὶ αὐτῶ
ἀνδρῶν ἐν παλάμῃσι κατέκταθεν ὄξει χιλκῶ —

ὄφρα κατέκταθεν = ‚dok (t. j. do onoga vremena, kad) poginu‘. Po tom je i ova rečenica s ὄφρα i aoristom hipotetička t. j. κατέκταθεν nije gnomički aorist, nego aorist pro coniunctivo.

E. Od rečenica podložnih takovoj rečenici, koja je sama podložna poredbenoj rečenici, dolazi aorist:

1. u relativnim rečenicama, u kojima dolazi konjunktiv (u Ilijadi i Odiseji 2 puta: Γ 62. Π 387.), prezent (6 puta) ili aorist (4 puta). One relativne rečenice, u kojima dolazi konjunktiv, pripadaju među hipotetičke, a one, u kojima dolazi prezent ili aorist, pripadaju u opće među paratetičke podložne rečenice. Što se napose tiče onih relativnih rečenica, u kojima dolazi aorist, za N 300. ne sumnjam, da je paratetička:

οἷος δὲ βροτολογιῶς Ἄρης πόλεμόνδε μέτεισιν,
τῷ δὲ Φόβος φίλος υἱὸς ἄμικ κρατερός καὶ ἀτακρῆς
ἔσπετο, ὅς τ' ἐφόβησε ταλάφρονά περ πολεμιστὴν —

aorist je ἐφόβησε dakle gnomički aorist. Za H 210:

— οἷος τε πελώριος ἔρχεται Ἄρης,
ὅς τ' εἶσιν πόλεμόνδε μετ' ἀνέρας, οὔς τε Κρονίων
θυμοβόρου ἔριδος μένει ζυνέηκε μάχεσθαι —

i za O 581:

Ἄντιλοχος δ' ἐπόρουσε κύων ὣς, ὅς τ' ἐπὶ νεβροῦ
βλημένῳ ἀίξει, τόν τ' ἐξ εὐνήφι θορόντα
θηρητὴρ ἐτύχησε βαλὼν, ὑπέλυσε δὲ γυῖα —

mislim, da su hipotetičke t. j. aorist dolazi u njima mjesto konjunktiva. Za τ 523. napokon:

ὡς δ' ὅτε Πανδᾶρεω κούρη χλωρῆς Ἀηδῶν
καλὸν αἰεῖδῆσιν ἕαρος νέον ἰσταμένοιο,
δενδρέων ἐν πετάλοισι καθεζομένη πυκνοῦσιν,
ἧ τε θαμὰ τρωπῶσιν χεῖρι πολυχηχέα φωνήν,
παῖδ' ὀλοφυρομένη Ἴτυλον φίλον, ὅν ποτε χαλκῷ
κτεῖνε δι' ἀφραδίης, κούρον Ζήθου ἀνακτος —

mislim, da je paratetička, ali nije apstraktna, dakle aorist κτεῖνε nije gnomički aorist.

2. u rečenicama s ἐπεί, u kojima dolazi konjunktiv (u Ilijadi i Odiseji 4 puta) ili aorist (2 puta). One, u kojima dolazi konjunktiv, pripadaju među hipotetičke podložne rečenice. Takove će biti i one dvije, u kojima dolazi aorist:

ἦντε περ κλαγγῆ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό,
αἶ τ' ἐπεὶ οὖν γεμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ἄμυρον,
κλαγγῆ τὰί γε πέτονται ἐπ' Ὀκεανοῖο ῥόων — Γ 3—5.

τίφθ' οὕτως ἔσθητε τεθηπότες ἦντε νεβροί,
αἶ τ' ἐπεὶ οὖν ἕκαμον πολέος πεδίοιο θέουσαι,
ἔστ᾿ ἄσ', οὐδ' ἄρα τίς σφι μετὰ φρεσὶ γίνεται ἀλλή — Δ 243—245.

Aoristi φύγον (Γ 4.) i ἕκαμον (Δ 244.) dakle nijesu gnomički, nego aoristi pro coniunctivo.

13. U hrvatskom jeziku gnomički aorist ni iz daleka ne dolazi tako često, kao u grčkom. Razlog je tomu kazan naprijed. Za gnomički aorist u samostalnoj rečenici, uz koju nema podložne rečenice, mogu navesti samo ove već naprijed spomenute primjere: Čudo pasa *ujedoše* vuka (Vuk, Posl.). Dva loša *izbiše* Miloša. ib. Neznadoše svijet *pojedoše* (oni koji se čine i govore da ne znadu ništa — Vukova biješka). ib. Nemogoše *pojedoše*, a nekčeše sve *popiše*. ib.

Češće dolazi gnomički aorist u glavnoj rečenici, uz koju ima podložna rečenica. A u podložnoj rečenici može dolaziti:

1. opet aorist:

Nesta vina, nesta razgovora,
Nesta blaga, nesta prijatelja (Vuk, Posl.)
Nestadoše stari, nestadoše i stvari. ib.
Varoš prođoh, a dva draga nadoh,
Svijet prođoh, a brata ne nadoh. Vuk, pjes.-herc. 118.

U ovim primjerima podložne rečenice nijesu ničim označene kao podložne rečenice, ali opet nema sumnje, da su rečenice: *nesta vina*; *nesta blaga*; *nestadoše stari*; *varoš prođoh*; *svijet prođoh* — podložne, i to hipotetičke ili temporalne podložne rečenice, jer bi se svakoj od njih mogla dodati konjunkcija ‚ako‘ ili ‚kad‘. Aorist, koji u njima dolazi, nije upravo gnomički aorist, nego odgovara onomu aoristu, koji smo u grčkim primjerima nazvali aoristom pro coniunctivo t. j. aorist dolazi u njima zato, što je radnja njihova s gledišta onoga vremena, kad se radnja glavne rečenice vrši, svagda prošla. Ovi hrvatski primjeri odgovaraju (što se podložne rečenice tiče) posve onima grčkim primjerima, koji su naprijed na str. 22. navedeni (Aristof. Ἐκκλ. 177—179. Dem. 18, 198.) U ostalom tim, što podložne rečenice nijesu ničim označene kao podložne rečenice, i tim, što u njima dolazi aorist (mjesto prezenta), mislim da se veoma lijepo i formalno naznačuje, da jedna radnja brzo za drugom slijedi: tek što *nesta vina*, *nesta i razgovora*; tek što *nesta blaga*, *nesta i prijatelja*.

Takovi su i ovi primjeri, samo što je podložna rečenica relativnom zamjenicom ili konjunkcijom označena kao podložna:

Ko se dima në nadimī,
On se ogña ne nagrija. Vuk, Posl.

Ne bi kriv ko viđe, no ko pripovīte. ib.

Što omīle, ne omrznu. ib.

Što pōđe niz vodu, ne vrnu se uz vodu. ib.

Što *bi* brže, *üteče* (kad se što reče ili učini, pa čoeuku poslije bude žao — Vukova biļeška). ib.

S čim se *rugaše* tijekom se *ponuđase* (kad kome dođe ono na vrat za što se drugome rugao — Vukova biļeška). ib.

Kud ljudi *prodriješē*, mudri ne *mogoše*. ib.

Dok se *nē namučī*, donde se *nē naučī* (2. lice). ib.

Dok se mudri *namudrovaše*, ljudi se *naživovaše*. ib.

Dokle mudri *mudrovaše*, ludizi grad *primiše*. ib.

Dokle ne *bi* kome zlo, ne *bi* nekome dobro (isp. niže pod 2. primjer: Ne *bi* jednomu dobro dok drugomu ne bude zlo). ib.

Ako ne *načūva*, *nē nateče* (2. lice). ib.

Ako se *nē osvētī*, *nē posvētī* se (2. lice). ib.

Ako jezik ne *izlaja*, glava ne *isklima* (ili: Ako jezikom ne izlanda, glavom ne isklima). ib.

Ako se ne *nakusamo*, ne *nagrebosmo* se. ib.

Ako se kusom ne *nakūsa*, jezikom se ne *nalīza*. ib.

Ako što ne *bi* u kusalo, ne *bi* u grizalo. ib.

2. u podložnoj rečenici dolazi prezent:

Ko ne *mjeri* mjerom ta *prevrnu* vjerom. Vuk, Posl.

Ne *bi* jednomu dobro dok drugomu ne *bude* zlo. ib.

3. u podložnoj rečenici dolazi perfekat:

Što dikla *navikla* to nevjesta ne *odviče* (što čoeuk u mladosti nauči ono jednako čini — Vukova biļeška). ib.

Vaļa priznati, da ovi primjeri nijesu svi posve sigurni. Nesigurnost dolazi najprije odatle, što ondje, gdje se aorist formalno (bez obzira na akcenat) ne razlikuje od prezenta, ne znamo, da li je onaj oblik, o kojem se radi, upravo aorist ili prezent. Tako n. pr. u primjeru: Ko se *dima* ne *nađimi*, on se *ođna* ne *nagrija* — ne znamo, da li je oblik *nađimi* aorist (*nāđimī*) ili prezent (*nāđimī*). U primjeru: Ako ne *načūva*, ne *nateče* — ne znamo, da li su oblici *načūva*, *nateče* 2. lice aorista (*načūva*, *nāteče*) ili 3. lice prezenta (*nāčūvā*, *nātēčē*). Druga je nesigurnost u tom, što *bi* u mnogim primjerima aorist glavne rečenice mogao biti i aorist pro futuro (o kojem se govorilo naprijed na str. 8, br. 7.). Tako Daničić u Akad. rj. s. v. *ako* (I, str. 50a) za primjere: Ako ne *načūva*, ne *nateče*; Ako se ne *nakusamo*, ne *nagrebosmo* se — kaže, da u *nīma* u obje rečenice aorist stoji za buduće vrijeme. Ali ja sam uza sve to sve ove i ovakove primjere metnuo ovamo, jer držim, da ako se neki i mogu drukčije razumjeti, opet se svi mogu razumjeti i tako, da pripadaju onamo, kamo sam ih ja metnuo.

Što se napokon tiče one diobe podložnih rečenica, koja nas je kod grčkih primjera toliko interesirala, ja mislim, da je podložna rečenica u svima navedenim primjerima hipotetička, samo u primjeru: Ko ne mjeri mjerom ta prevrnu vjerom — mislim da je podložna rečenica paratetička jer se nom ne kazuje uvjet glavnoj rečenici. Da netko prevrne vjerom, za to ne treba, da ne mjeri mjerom.¹

¹ Gnomičkomu aoristu pored aorista pro futuro odgovara *gnomički perfekat* pored perfekta pro futuro, o kojem se govorilo na str. 11, bilj. 1.; n. pr.

Prerasloj djevojci *pomrli* svatovi. Vuk, posl.

Drago je sam sebi najpriđe vrat *slo mio*, ib.

(Koji svašto čini bez i kaka drugoga uzroka, nego samo što mu je tako *drago*. Vukova bilješka.) *Nijesu* vuci *stekli* po poruci, nego što si sami priprave. ib. *Nije umrla* baba od korbe, već od prazne torbe. ib.

Uz glavnu rečenicu s gnomičkim perfektom ima podložna rečenica, u kojoj dolazi:

1. opet perfekat:

Što kolevka *zaľuľala*,

To motika *zakopala*. Vuk posl. (Što se s ōoekom rodi to ga prati do smrti. Vukova bilješka). *Đe ko nikao* tu *obikao*. ib. (cf. *Đe ko nikne* tu se i obikne. ib.) *Kůma kůma* ako *nije darovala*, *nije* mu ni brige *zadala* (čim će on űu darovati — Vukova bilješka.) ib.

2. u podložnoj rečenici dolazi prezent:

A ko se u babe *najmi*, pa za tri dana ne *sačuva* kobile i ždrebeta, on *je izgubio* glavu. Vuk, prip. 22.

Od ovakovih rečenica treba razlikovati onakove, kakva je ova: *Trla* baba lan, da je prođe dan. Vuk, posl. Ova rečenica nije apstraktna, nego konkretna. Što se nom kazuje, ne vrijedi za svaku, nego samo za űeku određenu babu. Kad se komu kaže ova poslovica, onda mu se hoće da kaže: Ti si kao ona baba koja je trla lan, da je prođe dan. Tim se aludira na űeku poznatu pripovijetku. Vuk sâm spominje u Predgovoru k Poslovicama na str. IX., da ima poslovica, koje su postale od pripovijedaka. Meni istina nije poznata pripovijetka, od koje je pomenuta poslovica postala, ali sam u Vrčevičevim Basnama našao izvor drugima dvjema sliĳnima poslovicama. Tako je poslovica: Magarca *su zvali* na svadbu da vodu nosi (Vuk, posl.) — postala od ove basne: *Ženio se* nekakav seljanin, i pogodi u svog komšije za dva tri dana magare da na űega dotjeriva drva i vodu. Srete ga drugo magare iz komšiluka koje gonaše doma drva, pa ga upita: *Gđje ideš?* — „Na svadbu“. „Blago tebi! reći će mu ovaj mladi magarac, na svadbi ti neće maűkati da na pretek jedeš i piješ kaonoti na veselom piru“. Uzdahnu stari magarac, pa će odgovoriti mladomu: „Kam mi je,

14. Takav aorist, kakav smo našli u podložnim rečenicama onih primjera, koji su u predašnjem paragrafu pod br. 1. navedeni, dolazi često i u onakovim (uvjetnim) podložnim rečenicama, koje pripadaju futurskim ili imperativnim glavnim rečenicama. Evo i za taj slučaj primjera, koje sam našao u upotrebjenoj literaturi:

1. U glavnoj rečenici dolazi *futur*:

sinko, blago! ne zovu mene na svadbu, na pir, ni na vesele, nego da im vučem drva i vodu; a nama je samo o Đurđevu dne pir i vesele“. Vuk Vrčević, Narodne basne, u Dubrovniku 1883, str. 95. (isp. varijantu na str. 110) — Poslovica: Muha *orala* volu na rogu stojeći (Vuk, posl.) — postala je od ove basne: Orali volovi na jednoj nivi, pa od nekuda doletje jedna muha te za inad pade jednome volu na rog očekujući kad će je moliti da mu se roga okani; a kad vidje da se prevarila, onda ona, opet za inad, zapregne u jaram dva komarca, pa mu poče po rogu orati, govoreći volu: „Ne ću ti se s roga maći prije nego mi se zamoliš, a kad ti jedan rog preorem, onda ću pregnuti moje volove na drugi, neka znaš ko ti je neprijatelj“. Kad vo čuje upita orući: „Ma ko je to od ozgor te nešto nekome prijeti?“ — Evo ja odgovori mu muha. — A vo njoj: „Pravo ti reći, niti sam čuo kad si došla niti ću čuti kad ćeš poći“. V. Vrčević, Narodne basne, str. 112. — Formalno se ovakove poslovice od onih, u kojima dolazi gnomički perfekat, razlikuju po tom, što se u ovakovim poslovicama u perfektu upotrebljavaju i perfektivni i imperfektivni glagoli, a u gnomičkom perfektu dolaze (kao i u perfektu pro futuro) samo perfektivni glagoli. Za aorist u poslovicama, koje su od pripovijedaka postale, nemam nijednoga pouzdana primjera iz literature, koju sam za ovu raspravu upotrebio. — Evo još nekoliko takovih primjera:

I mačka je kralja *gledala*, ama ga se *nije bojala*. Vuk, posl. (cf. I mačka cara *gleda* [ma ga se ne boji]. Odgovori se kad ko reče kome: što me gledaš? — Vukova bilješka. ib.). *Ne mogao* se miš provući kroz jamu, pa *svezao* tikvicu za rep. (Kad ko sam učini sebi kaku smetnu. — Vukova bilješka) ib. *Rugala* se sova sjenici: idi kućko glavata. ib. *Sjetila* se prela kućeje u oči neđeje. ib. *Svadili* se vrapei oko tuđe prohe. ib. *Zapanulo* Ciganina carstvo, pa *objesio* svog oca. ib.

Što ovakove rečenice uza sve to, što se kao poslovice upotrebljavaju, nijesu postale apstraktne, nego ostale konkretne, odatle se vidi, kako krivo misle oni, koji misle, da se gnomičkim aoristom kazuje nešto, što se doista dogodilo, ili, kako kaže G. Hermann, da gnomičkim aoristom „unum factum tanquam exemplum pro pluribus commemoratur“ (isp. naprijed § 2.). Takova bi rečenica bila konkretna, pa bi konkretna i ostala, jer je između konkretne i apstraktne rečenice pukao jaz, koji se ne da premostiti; konkretna rečenica ne može nigda postati apstraktna.

Gnomički perfekat nalazimo i u grčkom jeziku, n. pr.

Ako *zapeh* str'jele moje,
 Ustr'jeliću tebe, Janko. Vuk, n. pj. I, 181.
 Zmaj sokolu poručuje :
 Ako *puštih* živa ogña,
 Gn'jezdo ću ti opaliti. ib. I, 488.
 Ako sestra sjutra ne *šće* poći,
 Kako ću ti onda odgovorit' ? ib. II, 234.
 Ako l' mi je ne *kte* dati majka,
 Ja ću Maru na silu oteti. ib. III, 499.
 Ako ne *bi* Koičić-Ivana,
 Kunem ti se Bogom istinijem,
 Ja se natrag ne ću povratiti. ib. III, 542.
 Ako li vi Srbi *utekoše*,

οὐ γὰρ παννύχιον εἶδεν βουλευφόρον ἄνδρα,
 ᾧ λαοὶ τ' ἐπιτετράφαττι καὶ τόσσα μέμνηλεν. B 24—25.
 οἱ δὲ δίκας ζεῖνοισι καὶ ἐνδήμοισι διδοῦσιν
 ἰθείας καὶ μὴ τι παρεκβαίνουσι δικαίου,
 τοῖσι τέθ' ἤλε πόλις, λαοὶ δ' ἀνθεύσιν ἐν αὐτῇ.

Hes. Ἔργα 225—227.

εἰκεινο δὲ γὰρ γινῶναι, ὅτι οὐδὲν ἐστὶ κερδαλεώτερον τοῦ νικᾶν ὁ γὰρ
 κρατῶν ἅμα πάντα συνήρπακε, καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας καὶ
 τὰ χρήματα καὶ πᾶσαν τὴν χώραν. Ksen. Kir. IV, 2, 26.

Tako i u latinskom jeziku, u kojem perfekat zastupa grčki i hrvatski i perfekat i aorist; po tom grčekomu i hrvatskomu gnomičkomu aoristu odgovara latinski gnomički perfekat; n. pr.

Ipse Pater media nimborum in nocte corusca
 fulmina molitur dextra, quo maxima mota
 terra tremit: *fugere* ferae et mortalia corda
 per gentes humilis *stravit* pavor. Verg. Georg. I, 328—331.
 Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
pressit humi nitens trepidusque repente *refugit*
 attollentem iras et caerulea colla tumentem:
 haud secus Androgeos visu tremefactus abibat. Verg. Aen. II,
 379—382. cf Γ 33—37.

Non domus et fundus, non aeris acervus et auri
 aegroto domini *deduxit* corpore febres,
 non animo curas. Hor. Ep. I, 2, 47—49.

Qui studet optatam cursu contingere metam,
 multa *tulit fecitque* puer, *sudavit* et *alsit*,
abstinuit venere et vino; qui Pythia cantat
 tibicen, *didicit* prius *extimuitque* magistrum. Hor. Ep. II, 3,
 412—415.

Isp. Kühnera, Ausf. lat. Gramm. II, 100, 9.

Na jad će vi jutro osvanuti
 A na devet sunce ogranuti. ib. IV, 512.
 A ako me silom *sajahaše*,
 Živ mi bratac, u dvore mu neću ;
 Ako li me silom *uvedoše*,
 Živ mi bratac, vjenčati me neće.

Vuk, pjes. herc. 209.

Kad staneš provati jednu po jednu od ovijeh hašina, ne ću niko kod nas da bude, nego nas dvoje; pa ako ti *vašaše*, lasno ćemo se pogoditi, ako li ne *vašaše*, ondar ih nikomu ne ću kazivati, nego ću ih dohraniti svojoj nevjesti. Vuk, n. prip. 102.

Ako *pođoh*, nagledah se jada,
 Ak' ne pođem, neću viđet' drage ;
 Hoću poći, da neću ni doći.

Vuk, pjes. herc. 187.

(,nagledah se' — aorist pro futuro; isp. naprijed str. 11).

Hajde tamo Mališa serdaru,
 Ako tebe *utekoše* Turci,
 Ti si jutros u jad udario ;
 Ako li ti izgiboše Turci,

Ela javi ovce uz planinu. Vuk, n. pjes. IV, 425.

(rečenica : Ti si jutros u jad udario — involvira futursku rečenicu n. pr. ,bit će zlo po te!')

Dognaće mi jedan ortak dva vola, ako se *pogodismo*, pak vaļa mi ih obidovati. Vuk, n. prip. 284. (rečenica ,ako se *pogodismo*' ne izriče uvjet rečenici ,dognaće mi itd.', nego n. pr. rečenici ,kupit ću ih', koja je na pameti onomu, koji govori). Jedan po jedan ispovjedite mi se na tajno ili pred svijema, ako *mogoh* da vam pomognem. ib. 98. (rečenica ,ako *mogoh* da vam pomognem' ne izriče uvjet rečenici ,ispovjedite mi se', nego n. pr. rečenici ,pomoći ću vam', koja je na pameti onomu, koji govori; ili vaļa interpungirati iza ,mogoh', te ,ako *mogoh*' izriče uvjet rečenici ,da vam pomognem').

2. U glavnoj rečenici dolazi *imperativ*:

Ako l', seko, ja *pogibo* amo,
 Pomeni me po peškešu mome. Vuk, n. pj. II, 303.
 Tko ne dođe, braćo, na ročište,
 Čekajte ga za neđelju dana ;
 Koga ne *bi* za neđelju dana,
 Čekajte ga za petnaest ravno. ib. III, 364.

Ako tebi utekoše Turci,
Ti si jutros u jad udario;
Ako li ti izgiboše Turci,

Ela javi ovce uz planinu. ib. IV, 425.

Isp. Zimine Sintakt. razlike str. 256—264¹.

¹ Tako dolazi u podložnoj rečenici i perfekat:

1. u glavnoj rečenici dolazi prezent:

Ko *nije video* crkve, i peći se klaña. Vuk, posl. Prosjaka ne miluje ni onaj koji ga je *rodio*. ib. Nije kriv onaj koji je dva ovna *izio*, već onaj koji mu je *dao*. ib. Nije onaj siromah koji nikad ništa *nije imao*, nego onaj koji je *imao*, pa *izgubio*. ib. Siromaha je lasno pomoći, al' je teško onoga koji je (bio bogat, pa) *propao*. ib.

2. u glavnoj rečenici dolazi futur:

Ako vrag *nije razbio* kolijevku, razbiće grob. Vuk, posl. (Ako se čoeuku nesreća ne dogodi u mladosti, dogodiće se u starosti. Vukova biješka).

3. u glavnoj rečenici dolazi imperativ:

Čuvaj se od onoga koga je Bog *nakazio*. Vuk, posl. Udri Ciganče dokle *nije* tikvu *razbilo*, a kad razbije, po nehari ib. (Pri-povijeda se kako je nekakav Ciganin opremao dijete na vodu, pa ga najprije izbio, da ne razbije tikve. Vukova biješka). Beži, junače, kud te tvoje oči vode, dok *nije došao* zmaj, jer češ zlo proći ako te zateče. Vuk, prip. 35.